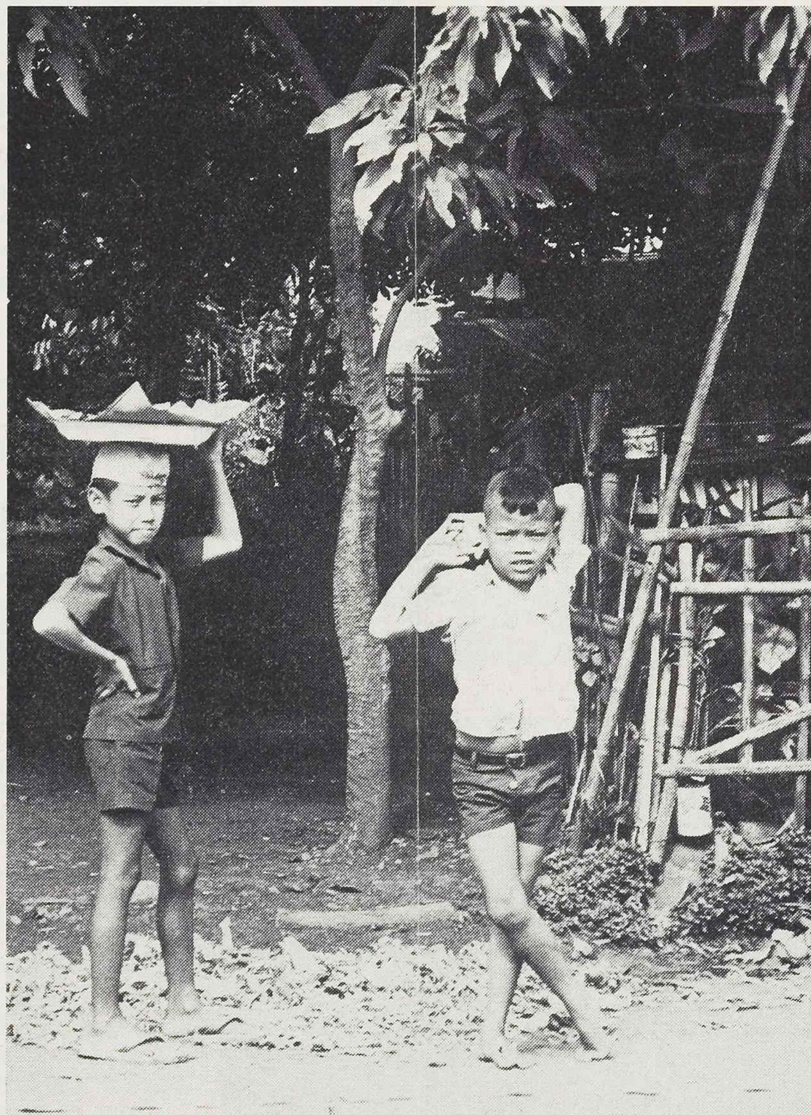
19e JAARGANG No. 8 1 NOVEMBER 1974 — *f* 1,75

tong tong

HET ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD

(Foto: Rogier)

BIJ DE VOORPLAAT

STOPLICHT

Als je voor een stoplicht of een spoorwegovergang wacht, maak je soms grappige situaties mee en zie je vaak dingen die wel een plaatje waard zijn. Meestal heb ik wel de camera bij me en in aanslag en kan ik dan tafereeltjes vastleggen zoals op de voorpagina.
Bij dit soort plaatsen krioelt het vaak van verkopertjes van allerlei etenswaren en zo. Het jongetje links, in een stand als een Dior-mannequin, verkoopt allerlei snoep van pisang, terwijl de jongen rechts gewoon staat te "nèksen", lekker nontonnen in een houding zoals Bentiet dat uitdrukt "gekronkel kaja poot fan lampekap"......

Eens zat ik bij een kennis in zijn car te wachten voor een stoplicht. Daar staan vaak kereltjes met kranten en tijdschriften. Meestal heb ik mijn zonnebril op en helpt het direkt als ik die naar beneden schuif en ze mijn lichte ogen zien. Dan lopen ze meteen maar door want "dit is tóch een asing"...... Maar eens had ik een ventje die dit manuaal met de bril niet zo maar geloofde en bleef aandringen. Tenslotte zei ik hem maar, om van het gezeur af te zijn, dat ik geen Bahasa kon lezen. Keek hij me een tijdje argwanend aan en zei toen, terwijl hij mopperend wegliep: "Allah, Blanda Depok......!"
Weer een andere keer. Op Projek Senen. Daar sterf je bij de stoplichten van de bedelaars.
Het was erg warm en ik had mijn arm zowat helemaal buiten hangen. Probeerde een mollig bedelaresje me wijs te maken dat ze al in geen weken gegeten had. Maar bij het zien van zoveel welschapenheid geef ik (natuurlijk) geen krimp! En als het licht op groen springt en wij optrekken, neemt de goeddoorvoede dame van nog geen drie turven hoog plotseling heel gemeen wraak en knijpt me venijnig in de arm ! ! Verdikkeme, ik liep nog minstens een dag of twee met die nagelafdrukjes in mijn arm rond......

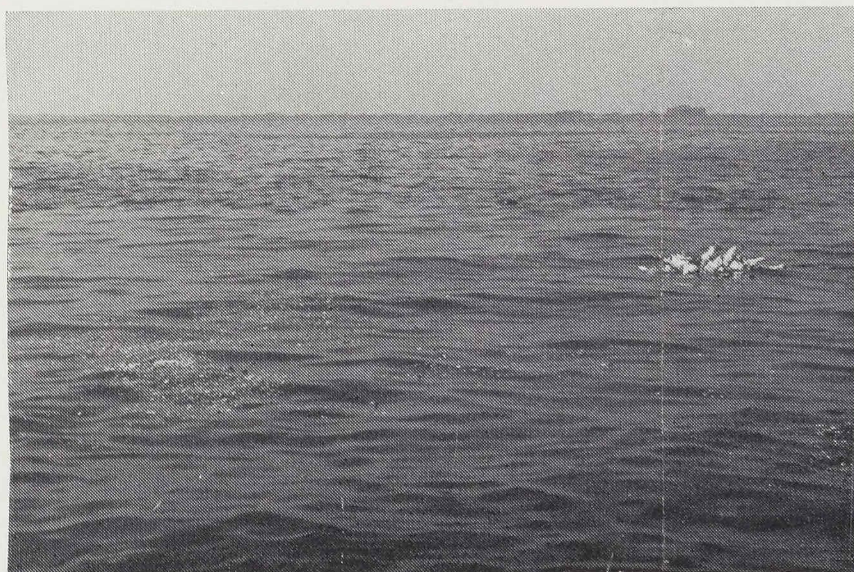
ROGIER

BLOEMEN OP HET "GRAF" VAN TJALIE

Onder de Mohammedaanse Bataks in Noord Sumatra is het gebruikelijk, om: Eén dag voor de Hari Raya Idulfitri (= op Java genoemd Lebaran dag), bloemen te brengen naar de graven van geliefde en/of geeerbiedigde doden, en wel voornamelijk Hibiscus Rosa Sinensis en Tjempaka.
Op 16 oktober jl. huurden we een motorboot in Pasar Ikan en strooiden bloemen in een grote kring op het water op de plek waar Tjalie's as werd uitgestrooid.
Ter nagedachtenis aan Tjalie.
Inna Lillahi Wa Inna Ilaihi Rodjiun. Mudahmudahan Tuhan Arrachman Irrachim, Algafur Alkarim, Sudilah Kiranya Menerima Arwah Dari Almarhum Tjalie Di Rachmatullah, Di Alam Baka, Di Tempat Yang Sebaikbaiknya. Amin, Amin, Ya Robbalalamin.
Tjalie vooral met zijn "Piekerans Van Een Straatslijper", heeft in Indonesia minstens meer vrienden achtergelaten, dan in héél Nederland. Betoel ! !

IR. M. O. PARLINDUNGAN
JAKARTA

........We strooiden bloemen in een grote kring op het water........

tong tong

Opgericht en geleid door
TJALIE ROBINSON (1911 - 1974)

ONAFH. IND. TIJDSCHR. — 19e JAARG. No. 8
Pr. Mauritsl. 36, Den Haag - Telegramadres: Tong Tong Den Haag - Tel. 070 - 54.55.00/54.55.01 - Postgiro 6685 of A.B.N. Den Haag Rek. No. 51.56.15.730.
Uitgave: Publ. en Handel Mij Tong Tong B.V.
Directie: L. Ducelle
Administratie: Th. M. A. Scheulderman
Redactie: J. H. Ritman, Ch. J. A. Manders, Rogier, G. H. Bartman.

Verschijnt de 1ste en de 15e van iedere maand Prijs per nummer *f* 1,75. Abt. Nederl. (en E.E.G.-landen behalve Engeland) kwart. *f* 9,75, halfj. *f* 19,50; jaar *f* 39,—. Abt. Europa: jaar *f* 39,—.
Buiten Europa: jaar *f* 47,—. (zeepost)
Abt. (per jaar en per luchtpost): Australië en Nw. Zeeland *f* 83,—; Indonesië *f* 68,—; Z.-Afrika en Z.-Amerika *f* 68,—; Canada en Ver. Staten *f* 58,—; Maleisië, Singapore en India *f* 68,— Suriname en Antillen *f* 58,—.

ZOEKT OP BASIS VAN DE NUTTIGE ERVARINGEN IN DE GORDEL VAN SMARAGD NIEUWE INTERESSEN IN NEDERLAND TE WEKKEN VOOR DE TROPENGORDEL.

*

ALLE ABONNEMENTSGELDEN ZIJN BIJ VOORUITBETALING VERSCHULDIGD

ADVERTENTIES KUNNEN ZONDER OPGAAF VAN REDENEN GEWEIGERD WORDEN

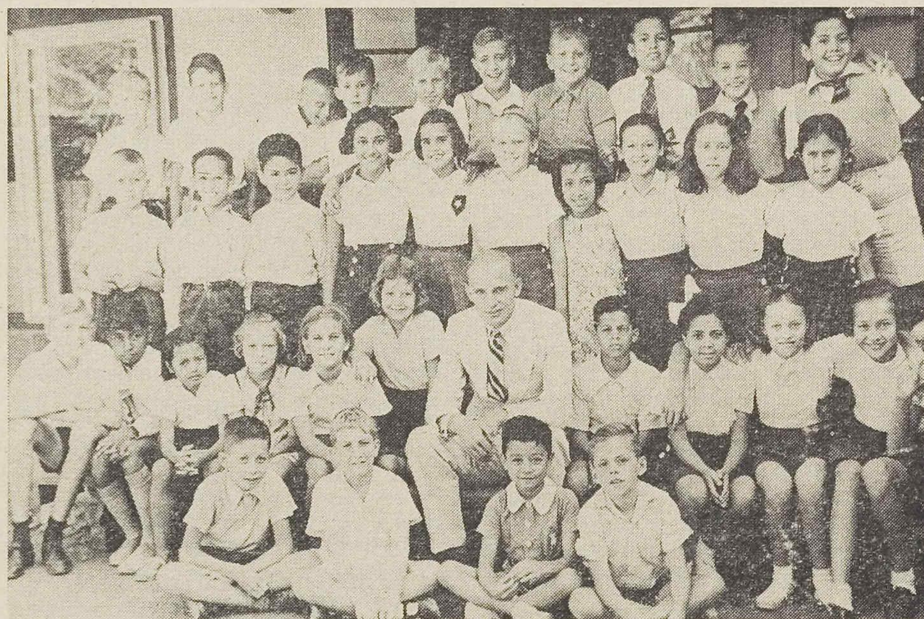
NOGMAALS INDONESISCHE PENSIOENEN

Onderstaande publicatie is voor de vele gepensioneerden zeker de moeite van het lezen dubbel en dwars waard.

"De Tweede Kamer der Staten Generaal heeft op 28 augustus 1974 het wetsontwerp tot goedkeuring van de op 5 maart 1973 te Jakarta met de Republiek Indonesië gesloten overeenkomst tot het vermijden van dubbele belasting aanvaard.
Het verdrag zal na aanvaarding door de Eerste Kamer en plaatsing in het Staatsblad direct in werking treden en toepassing vinden met terugwerkende kracht tot 1 januari 1971.
In Indonesië is de overeenkomst bij Presidentieel Besluit van 14 januari 1974 nr. 1, goedgekeurd. In de Nederlandse goedkeuringswet is de bepaling opgenomen dat de binnenlandse belastingplichtige die vóór de datum waarop de Overeenkomst in werking treedt, ter zake van zuivere inkomsten uit een vroeger in Indonesië vervulde dienstbetrekking aanspraak kan maken op vrijstelling van belasting, op de voet van het Besluit voorkoming dubbele belasting, in afwijking in zoverre van artikel 1 van dat Besluit, in het genot van die vrijstelling blijft tot en met het jaar waarin de Overeenkomst in werking treedt. Deze bepaling heeft tot gevolg dat genieters van particuliere Indonesische pensioenen die ressorteren onder een gerechtshof dat het standpunt inneemt dat het particuliere Indonesische pensioen aan de Indonesische belasting is onderworpen - zoals bekend zijn dit de Gerechtshoven te Amsterdam en 's-Hertogenbosch - naar het zich laat aanzien een vermindering ter voorkoming van dubbele belasting zullen behouden tot en met het jaar 1974."
Van belang is tevens de Resolutie van 30 september 1974, nr. B 74/20749 waarin de Staatssecretaris van Financiën heeft vastgelegd:
ad 5: In verband hiermede kunnen thans de aanslagen Inkomstenbelasting 1971 en volgende jaren van belastingplichtigen die een Indonesisch particulier pensioen genieten worden geregeld, cq. kunnen bezwaarschriften die tegenover die jaren reeds vastgelegde aanslagen zijn ingediend, worden afgedaan.
ad 6: In gevallen waarin over de jaren 1971 en volgende reeds aanslagen zijn vastgesteld, welke onherroepelijk zijn komen vast te staan, kunnen, indien het belastingplichtigen betreft die aanspraak hadden kunnen maken op vrijstelling, de aanslagen op verzoek van de desbetreffende belastingplichtingen ambtshalve worden herzien.

L. J. BROEKMAN,
Accountant

WELKE BANDOENGERS?

**De hierboven in 1941 genomen foto van de 5e klas Lagere School van de Koningin Wilhelminaschool in Bandung werd toegezonden door een lezeres in Australië, Mevr. H. de Vos.
Na een 20-jarig verblijf in Australië ontmoette ze bij louter toeval twee van haar vroegere klasgenoten, Peter en Tom van der Jagt en vanzelfsprekend kwam de vraag op hoe het de rest van de klas vergaan is. Misschien kunnen zij door deze foto hiervan meer aan de weet komen. De meisjesnaam van de inzendster is Truus Clydesdale en haar tegenwoordig adres is: Mevr. H. de Vos, 28 Wonga Rd., Liverpool 2170, N.S.W., Australia.**

Kerst- en Nieuwjaarswensen

Ook dit jaar bestaat voor onze abonnees de gelegenheid om voor de Kerst- en Nieuwjaarsviering vrienden en kennissen (of alle Indischgasten!) gelukwensen aan te bieden voor een VAST TARIEF: *f* 5,— per annonce. Niet-abonnees: *f* 7,50.

Géén standaardwensen waaruit U een keus moet doen, maar U bent geheel VRIJ om uw eigen wensen uit te spreken "in alle talen", MET EEN MAXIMUM van 10 WOORDEN, EXCLUSIEF UW NAAM.

Inzendingen moeten **uiterlijk 1 december binnen** zijn.

De wensen mogen op uw girostrookje geschreven worden, MAAR DUIDELIJK!

OPROEP

Adres gevr. van ROSA GAFFIN, moeder van HENGKY SOPAHELUWAKAN
en
adres gevr. van FRANS HANSSHROOF indertijd gehuwd met Mej. APONG.

Inl. aan Mevr. S. A. Johannes
Peitkreek 121, Rotterdam.

REIS VAN CHRIS (IV)

BANDUNG

Na drie dagen in Sarangan te zijn geweest, ging ik met de trein, naar Bandung. Door een vertraging kwam ik pas om 21.30 uur te Bandung aan. Ik vroeg aan de stationschef, of ik een hotel mocht bellen, hetwelk werd toegestaan. Ik belde het Braga-Hotel op en vroeg, of ze een kamer hadden. Er was een kamer vrij en men vroeg mij vanwaar ik kwam. Ik vertelde, dat ik, als toerist, daar was.

Met mijn gekke kop charterde ik een deleman. In een betjak had ik al gereden in Jakarta, maar nog niet in een deleman.

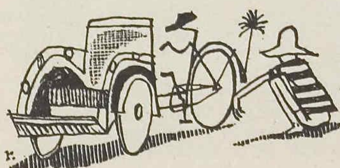
In het Braga-Hotel stonden ze mij met vier boys op te wachten. Vol ongeloof staarden zij mij aan, zodat ik tot de oudste van hen zei: "Memang nja mang, batur mah kana taxi, abdi mah numpak delman!" (Inderdaad, ja oom, anderen gaan per taxi, maar ik ga met de deleman!) Waarop hij toen met een grijns antwoordde: "Samuhun, gan! Ieu teh, sesasi!" (Ja meneer! Dit is een sensatie!)
Na aan de nodige formaliteiten te hebben voldaan, ging ik naar de aloon aloon en veegde saté en gulai kambing. Maar voor de klapa-kopjor moest ik aan de overzijde zijn, restaurant Jakarta.

Terwijl ik daar met kleine hapjes en teugjes genoot van de kopjor, hoorde ik iemand met een zachte, toch tamelijk zuivere stem, krontjong zingen. Een straatmuzikant! Ik hoopte zo, dat hij mij niet voorbij zou gaan. En ja hoor, daar kwam ie. Nauwelijks had hij een stap in het restaurant gedaan, of ik zei al: "Stambul II!"

En hij zong en speelde, dat ik mijn ogen sloot om mijn ontroering te verbergen. Daarna vroeg ik hem om voor mij krontjong Morisquo te spelen en ik dacht aan Miss Netty. Na afloop vroeg ik de man, of hij soms iets wilde eten, of drinken, maar hij was te verlegen. Ik gaf Rp. 100,— en vier Camel-sigaretten en de dag was voor ons beiden goed!

Voor ik naar het hotel ging, kocht ik twee kanjeuze durians. En raad eens, wat mijn ontbijt was?
Inderdaad, durian op nuchtere maag! Maar ik hèb het geweten!!!

Chris.

GROETEN VAN VERRE VRIENDEN

I.

Beste Redactie,
Iedere nederlander op reis in Indonesia vandaag, ontmoet regelmatig mensen die herinneringen ophalen aan vroeger. Je bent ook nederlander en ze vragen of je die of die niet kent, of je de groeten wilt overbrengen. Vaak is dat erg moeilijk te verwezenlijken omdat de herinneringen zijn vervaagd, men zich de namen niet meer goed weet te herinneren, soms alleen maar de familie kan beschrijven. En ook, het is allemaal zo lang geleden, 20 of 30 jaar. Maar wat me steeds weer heeft getroffen, wat ik meen dat kenmerkend is voor de relatie die nederlanders hebben met indonesiërs, is dat men zo thuis is in zijn herinneringen. Voor mij gelden de bezwaren die ik net noemde: vaagheid in de beschrijving en een grote afstand in tijd. Niet zozeer voor hen die de herinnering levend houden, tot op de dag van heden een deel van hun bestaan ermee vorm geven.
Ik besef dat het niet gemakkelijk is om de groet die zij me steeds meegaven ook werkelijk over te brengen, misschien is dat ook niet direct de bedoeling, maar ik wil wel uitdrukking geven aan mijn eerbied voor de gevoelens van vriendschap die zo hecht blijken te zijn, zo onberoerd blijven in hun eenvoudige kracht. Daarom één boodschap uit Indonesia, waarvan ik dacht goede gegevens te hebben, en waarover ik het gevoel heb dat de ontvanger aan deze kant er blij mee is:
Tugino en zijn vrouw E'en, wonende in Ciawitali en werkende in de rubbertuinen van Warnasari-Moncolino, groeten de familie Schram die omstreeks 1958 ook daar in de rubber werkte.
Tugino heb ik ontmoet tijdens een korte stop bij de rubberbossen die een gast uit Nederland die met ons reisde nog nooit had gezien. Tugino kwam aanlopen en vertelde ons van alles over de rubber. En hij haalde zijn herinneringen op aan de tijd dat hij met nederlanders werkte. Niet beter of slechter dan vandaag, anders.
Ik heb Tugino op 14 augustus ontmoet, al weer enige tijd geleden doch wat deert ons de tijd?

IR. B. VAN BRONCKHORST

*

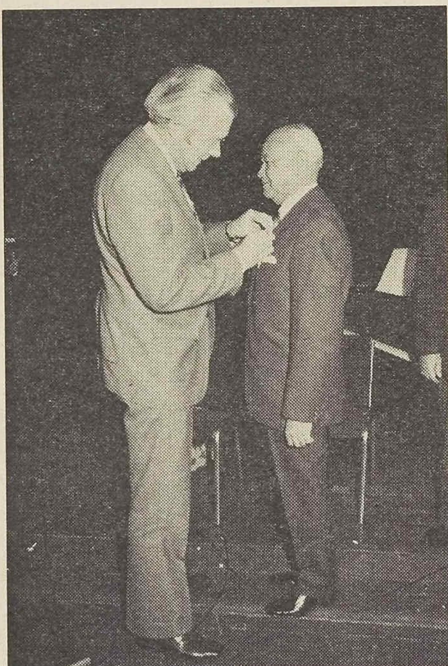
II.
Wij, mijn man en ik, hebben o.a. gelogeerd in Yogjakarta bij Mevrouw Soemari, jalan Dr. Sutomo 9 Yogjakarta. Mevrouw Soemari, een gewezen parlementslid, heeft alles voor ons gedaan, om ons verblijf zo aangenaam mogelijk te maken. Zij is zelfs met ons meegegaan naar een buitenhuis in Kali urang; een hele week zijn wij daar geweest. Mevrouw Soemari beschikt over uitstekende adressen **over heel Java,** waar men bereid is houseguests op te nemen.
Wij zouden ook een ieder, die zoekt naar een prettig onderkomen, willen verwijzen naar Mevrouw Soemari. Eventueel zijn mijn man en ik ook bereid inlichtingen te geven.
Wij hebben vier heerlijke weken achter de rug, en als de omstandigheden het toelaten, gaan we volgend jaar weer.

Met vriendelijke groeten,
Mevr. H. N. Smit
279 Belgraviastreet
Cloverdale
W. Australia - 6105

LOGEERADRESSEN INDONESIË

Voor hen die voor hun vacantiereis een uitgebreide planning nodig hebben, kunnen wij U aanbevelen:
Indraloka Home Service, Cik Ditiro 14, Yogyakarta, waar Mevrouw Moerdiyono U graag terwille zal zijn bij het zoeken van logeergelegenheid in Yogja, Jakarta, Bandung, Surabaya en Malang.

GROTE RIDDERS VAN DE KLEINE MUZE

Onderscheiding voor Charlie Overbeek Bloem...... en voor Theo Scherer.

Pas wanneer men zo'n unieke avond als op 5 oktober in de toneelzaal van het Haagse Congresgebouw meemaakt, beseft men dat we in Indië niets tekort kwamen aan muziek, toneel en alle andere takken van groot- en kleinkunst. Het werd als vanzelfsprekend aanvaard en we vergeten het nu wel eens, helaas.

Op 5 oktober werden Charlie Overbeek Bloem (jazz-pianist) en Theo Scherer (toneelspeler) door wethouder Vink geridderd. Maar toch in de eerste plaats betrof het een spontane huldiging van het Indische publiek aan deze twee artiesten, Indische jongens uit eigen bodem ontsproten en gevormd, die met hun talent, bijna 50 jaar vreugde, ontspanning hebben gebracht aan honderdduizenden. Als lintjes een onderscheiding heten te zijn voor bijzondere diensten aan de maatschappij, dan waren deze lintjes voor Charlie en Theo meer dan verdiend.

Ongetwijfeld heeft elke aanwezige in de zaal met een gevoel van trots en dankbaarheid geluisterd naar de nog steeds briljant spelende Charlie, naar Theo Scherer die nog steeds met verve elke rol speelt. Als 16-jarige stond Theo al op de planken, nu als 60-er, verbonden aan het amateurgezelschap van het Min. van Verkeer en Waterstaat laat hij nog van zich horen.

Met het optreden van Charlie Overbeek Bloem werd deze huldigingsavond pas een waar feest. Met zijn muzikale illustraties van zijn leven "van 6 tot 60 jaar" bewees hij overduidelijk dat noch de jaren, noch het totaal andere leven dat hij nu leidt, maar ook iets hebben ingeboet aan zijn knappe spel, het ware jazz rhytme, waar hij in de 30-er jaren beroemd om is geweest. Wat hij ook speelt, Teddy Wilson, Gershwin, Waller, Oscar Peterson, altijd is Charlie aan zijn eigen stijl te herkennen. Ongeevenaard.

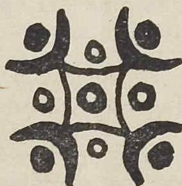
"Deze muziek maakt mij helemaal ziek", zuchtte een dame achter me, die alle woorden van de songs kende. Ziek van heimwee naar vroeger, toen er alleen nog deze melodieuze, blije, zachte, muziek gemaakt werd? Of ziek van het idee dat die tijd voorgoed voorbij is? Je moet er niet bij stilstaan, alleen dankbaar zijn voor avonden als deze.

De zeldzaamheid bepaalt de klasse. Voelde ik de kwalificatie "amateur-pianist en amateurtoneelspeler" in de dagbladen als discriminerend aan, ik besef nu dat het een compliment is. Wie tot na z'n 60ste nog zo geniaal kan spelen en zo pretentieloos en vol overgave zijn Kunst wil schenken aan iedereen, k a n in deze tijd alleen amateur zijn.

Op Charlie en Theo: Prosit! Dat ze nog lang mogen leven en spelen!

L.D.

Wout Doeve en allen die aansprakelijk waren voor deze geweldige avond: Djempol !

DANK

Mijn vrouw en ik hebben er behoefte aan, allen die een aandeel hebben gehad in de organisatie van het huldigingsfeest van mijn 50-jarig jubileum als Indisch amateur-pianist op 5 Oct. j.l. in het Haagse Congresgebouw, en allen die met hun komst, dat feest tot een onvergetelijke, hartverwarmende getuigenis van waardering en vriendschap hebben gemaakt, heel hartelijk te bedanken.

Ook al degenen, die op enigerlei wijze van hun medeleven met dit gebeuren en de mij verleende Koninklijke onderscheiding blijk hebben gegeven, nogmaals onze hartelijke dank!

Lilian Ducelle, wier aanwezigheid als vertegenwoordigster van Tong Tong, het levenswerk van haar en ook "onze" onvergetelijke Tjalie Robinson, voor mij en mijn vrouw een grote eer was, heeft het zo treffend gezegd: "Het feest heeft opnieuw bewezen, dat het oude Indië, ons Indië, nog bestaat".

En is het behoud van al het moois en goede, wat de vroegere Indische samenleving bezat, niet datgene, waar Tjalie altijd zo hard voor heeft gevochten?

Daarom ben ik zo blij èn voor Tjalie èn voor Lilian, dat ik er in heb mogen slagen met het spelen van bekende liedjes uit die goede ouwe tijd te bewijzen, dat het oude Indië in dit kille Nederland nog springlevend is!

CHARLIE OVERBEEK BLOEM

Bisschop Contra Gouverneur-Generaal

door Dr. H. J. de Graaf

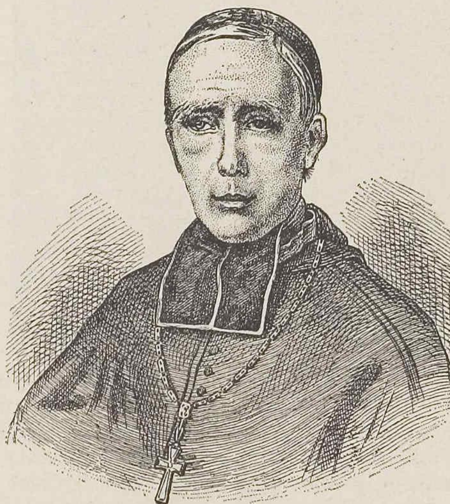
Nu in ons land meermalen bisschoppen over de tong gaan, kunnen wij oudgasten ons op de borst slaan en uitroepen: meer dan één en een kwart eeuw geleden hebben wij al eens een kwestie met een bisschop in Indië gehad. Dat zat zo. Onder de Compagnie waren er nauwelijks Katholieken in Indië. De weinigen die er zich schuil hielden, werden op ongeregelde tijden door passerende geestelijken in het geheim bezocht, doch als dezen betrapt werden, kregen ze dadelijk een enkele reis naar hun vaderland.

Katholieken in Indië krijgen gelijke rechten.

Deze toestand veranderde, toen we in 1806 een Rooms-Katholieke koning van Holland kregen, de welbekende broer van Napoleon, Lodewijk Napoleon. Er zijn toen door de Katholieke overheid hier te lande een paar priesters, die na de verovering van de Kaap door de Engelsen daar het land waren uitgezet, naar Indië gezonden, welke er wonder boven wonder behouden in 1807 aankwamen. Twee jaar later volgden er nog eens twee, zodat er toen vier pastoors waren: twee voor Batavia, en voor Semarang en Soerabaja elk een. Daar zij een brief bij zich hadden van de minister van Koloniën en Handel, waarin bevolen werd deze Roomsch-Catholieke geestelijken in alles gelijk te stellen met de Gereformeerde predikanten, behoefden ze zich geen financiële zorgen te maken. Natuurlijk hadden ze een leider, hoe kon het anders, die in 1818 vanuit Rome de titel van **Praefectus Apostolicus** verkreeg, dus een speciaal door de Paus aangewezen prefect, of hoofd.

Sedert 1830 was de Praefectus Apostolicus **Scholten** ijverig werkzaam, die in 1842 zijn werk wegens ziekte moest afbreken. Ofschoon de resultaten van hem en zijn andere priesters niet ongezegend bleven, klaagde hij toch over zijn gebrek aan bevoegdheid. Het Gouvernement plaatste en verplaatste zijn priesters naar willekeur, waarin hij, om des lieven vredes wil, voorlopig berustte. Mogelijk voelde hij ook, dat hij over zijn eigen priesters te weinig gezag had. Na zijn vertrek werd zijn taak althans voorlopig waargenomen door pater Cartenstat, van Batavia, en wel als vice-praefect.

In Rome overwoog men nu de Missie in Nederlands-Indië anders te organiseren. Een aanzienlijker hoofd zou voortaan de leiding hebben, t.w. een **Vicaris Apostolicus,** met de rang van **bisschop.** Zulk een bisschop zou echter geen bisschop van Batavia heten, doch bisschop van **Canea i.p.i. Canea** is een toentertijd opgeheven bisdom op Creta, waar in de vorige eeuw nog de Turken de baas speelden. I.p.i. staat voor "in partibus infidelium", in het gebied der ongelovigen. Op deze wijze stelde de Paus bisschoppen aan in het gebied der niet-Katholieken, waar de weinige Katholieken nog niet in staat waren om zelfstandige parochies te vormen.

Mgr. Jacobus Grooff,
eerste Apostolisch Vicaris van Batavia.

De eerste Apost. Vic. komt in Batavia aan.

De eerste Apostolische Vicaris was **Mgr. Jacobus Grooff,** geboren in 1800, die zijn sporen reeds verdiend had als Praefectus Apostolicus in Suriname. Daarvoor droeg hij een Nederlandse Leeuw en was pauselijk Erekamerheer. In de Leidse St. Pieterskerk (enige jaren geleden verbrand) werd hij tot bisschop gewijd. Na een audiëntie bij Z.M. Koning Willem II, die met de R.K. Kerk sympathiseerde, vertrok Mgr. Grooff op St. Nicolaasdag 1844 met het zeilschip "Maria Susanna Hendrika", doch hij nam tevens nog vier missionarissen mee, die hij in Indië als pastoors wilde aanstellen. Op 21 april 1845 liet het schip het anker op Batavia's rede vallen, maar de ontvangst was vrij sober, op het onhartelijke af.

Zag men de bisschop ongaarne komen? Verwachtte men een strenger optreden?

Wat was er na het vertrek van pastoor Scholten, in de drie jaar van het vice-praefectschap van pastoor Cartenstat gebeurd? Een pastoor van Soerabaja had men moeten schorsen, en deze was naar het vaderland vertrokken. Die van Padang was overleden. Toen Mgr. Grooff het gedrag der overige geestelijken eens ging onderzoeken, kwam hij tot merkwaardige ontdekkingen. Drie heren, waaronder de eerwaarde Heer Cartenstat zelve, die zich intussen tot pastoor van Soerabaja had aangesteld, de Heer van Dijk, maar vooral pastoor Grube van Semarang waren in hun plichten ergerlijk te kort geschoten. "Hun leven en handelwijze voornamelijk waren eer werelds dan priesterlijk, hun opvattingen en uitingen over de godsdienst meer protestantsch dan katholiek". Ook droegen zij soms **wereldse** klederdracht (Grube beweerde later: ter wille van zijn gezondheid!) en bezochten wereldse partijen, concerten en theateropvoeringen. Dit schijnt hun in bepaalde kringen zekere populariteit te hebben geschonken. Dat waren nog eens pastoors, die dichter bij de gewone mensen stonden!

Op 9 september 1845 heeft daarom Mgr. Grooff het drietal **gesuspendeerd,** geschorst. Te zelfder tijd stelde hij drie der meegebrachte missionarissen in hun plaats. Doch dit ging zó maar niet. De nieuwe pastoor Heuvels vond de Semarangse kerkdeur gesloten en alles verzegeld, zelf het tabernakel met het Allerheiligste. Vergeefs wendde hij zich tot de Resident, met averechtse gevolg. Hij kreeg bevel Semarang te verlaten, daar hij zich ten onrechte waarnemend pastoor dorst te noemen. Hij miste immers het radicaal van dienstdoend geestelijke, de erkenning door de Nederlands-Indische Regering. Grube's aanhangers zonden zelfs een met 28 handtekeningen voorziene "Protest en Klacht der **denkende** Katholieke Christenen te Semarang" aan het Gouvernement, hetgeen in hoger kringen zeer serieus werd opgenomen.

Intussen was er een nieuwe gouverneur-generaal ten tonele verschenen, mr. **Rochussen,** en kort na diens aankomst op 27 september 1845 verzocht en verkreeg Mgr. Grooff een audiëntie, die op 7 october plaats vond.

Het onderhoud had een correct, doch pittig karakter. Monseigneur was **onkoloniaal** te werk gegaan, meende Zijne Excellentie. Het ware beter geweest de drie schuldige pastoors, die door Zijne Majesteit de Koning benoemd waren, in plaats van hen zonder overleg met het Indische Bestuur te suspenderen, door zachtheid en overleg te verbeteren. Grooff's protest tegen de sluiting der Semarangse kerk met een beroep op de godsdienstvrijheid gold wel voor Nederland, doch niet voor Oost-Indië, vond de G.G. Ten slotte was Zijne Excellentie van oordeel, dat elk departement of college **afhankelijk** was van het **Indische Bestuur** "en hij derhalve een afzonderlijk gezag nimmer zou erkennen." Rochussen wenste dus geen staat in de staat, zelfs geen kerkelijke staat. Aldus was zijn starre opvatting. Het Gouvernement in alles de baas!

Bij Gouvernements Besluit van 15 november werd daarom aan àlle vier meegekomen missionarissen, die het radicaal van "dienstdoend geestelijke" misten, de verdere uitoefening van hun godsdienstig werk ontzegd.

Grooff besloot nu al vast een der vier, zijn secretaris, de Eerw. Heer Escherich langs de kortste weg, d.w.z. over Suez, naar het vaderland te sturen, ten einde de Minister van (Katholieke) Eredienst in te lichten, voordat deze, eenzijdig door Buitenzorg ingelicht, overijlde besluiten zou nemen. Eind januari kwam deze zendbode reeds in Holland aan.

Intussen had Mgr. Grooff op zondag 18 januari 1846 reeds een officiële uitnodiging ontvangen om in de volle Raad van Indië te verschijnen, die de volgende dag zou vergaderen.

De eerste vraag, die tot hem gericht werd, was of de bisschop niet om gezondheidsredenen wenste te repatriëren. Het antwoord luidde, dat hij zich niettegenstaande zijn zeer drukke werkzaamheden, steeds gezonder voelde.
Daarop werd hem verzocht de opgelegde schorsingen op te heffen, hetzij voor goed, of ten minste tijdelijk.
"Excellentie", antwoordde de geestelijke, "in een zuiver geestelijke zaak kan of mag ik niet op aandrang der wereldlijke machten een dergelijke beslissing nemen".

Daarop nam Rochussen het woord en schorste de bisschop in àl zijn bedieningen, terwijl hij binnen veertien dagen Nederlandsch-Indië diende te verlaten. Hem werd evenwel aangeboden vrijwillig heen te gaan. Grooff weigerde dit pertinent. De Paus had hem in overleg met de Koning gezonden en slechts op pauselijk bevel zou hij zijn post verlaten.
Hem werd toen de keuze gelaten tussen over-land-mail (via Suez) of om de Kaap. Grooff liet dit geheel aan de Regering over. Een aangeboden bedenktijd van drie dagen, wees hij van de hand.
Het onderhoud was scherp geweest, doch onvertogen woorden waren niet gevallen. "Wij scheidden met oprechten handdruk, zonder eenigen haat of nijd", verklaarde Zijne Excellentie Rochussen in zijn rapport aan de Nederlandse Regering.

Mgr. Grooff wordt uitgewezen.

Reeds de volgende dag kreeg Mgr. Grooff het schorsings- en uitwijzingsbesluit in handen. Tevens was door de Regering besloten, dat de door hem geschorste geestelijken de kerkdiensten zouden waarnemen.

Op 22 jan. 1846 kreeg de bisschop bericht, dat het barkschip Java's Welvaren voor hem gereed lag. Op zondag 1 febr. d.a.v. droeg hij voor het laatst de Mis op, niet in de kerk, waar alles verzegeld was, doch in de pastorie. Er waren véle belangstellenden. Hij preekte over Mattheus VIII, 25 : Jezus ging in het scheepje en zijn discipelen volgden hem. Enige dagen later vertrok Indië's eerste bisschop, na Franciscus Xaverius.

Ofschoon zulk een optreden tegen de Roomse kerk en het ingrijpen in haar zaken onzinnig was, had G.G. Rochussen toch volgens de letter van de wet juist gehandeld. Van bepaalde zijde wordt echter beweerd, dat Mgr. Grooff juist om het onzinnige der wettelijke bepalingen aan te tonen, te voren wetende, wat hem te wachten stond, het kalmweg tot een scherpe beslissing had laten komen, ten einde de weg te banen voor een betere regeling, die er ook gekomen is. In zo verre zou hij zijn doel volkomen bereikt hebben.

Na Mgr. Grooff's vertrek was het in de Roomse Kerk in Indië een grote chaos. Er was nog maar één hele pastoor, de eerwaarde heer Staal te Padang, over, die de dienst kon doen. De overigen waren òf door Mgr. Grooff geschorst, òf zij waren door het Gouvernement het land uitgezet. Toch hebben enkelen der geschorste geestelijken nog getracht de kerkdiensten voort te zetten, doch er kwam bijna niemand, tenzij door de Overheid opgetrommelde militairen, zelfs zwarte soldaten van de Goudkust. Het kerkelijk leven der ongeveer 6000 Katholieken stond enige jaren stil. Katholieke ouders lieten hun kroost bij Protestantse predikanten dopen, opdat ze later in de Katholieke kerkregisters zouden worden overgeschreven.

In het zo rustige Nederlands-Indië van weleer, verwekte deze zaak natuurlijk de nodige beroering. Van de opschudding in Semarang, het brandpunt der beweging hebben wij een interessant getuigenis in de half verdichte: Herinneringen van een Indisch officier, door W. A. van Rees, een heel aardig boek, dat vlak voor de Japanse bezetting nog eens herdrukt is.
De held van het verhaal, Robert, een vlot luitenant met "ramboet krul", bezoekt een soirée bij een Engels handelsman in Semarang, waar het vrolijk toegaat. Er wordt druk gedanst, maar Robert luistert de gesprekken der oudere dames af, die het over de preek van de laatste zondag hebben.
"Itoe Domine **Lammers** (t.w. ds. **Lammers** van Toorenburg, die van 1836 tot 1860 in Semarang stond) poenja preek toch baai-baai krachtig, hè!" verneemt hij.
"Ja", bevestigt een ander, "dia poenja stof zo baai-baai gekozen; en hij zo van orang poenja gelukzaligheid en van toewan Allah poenja barmhartigheid!"

J. J. Rochussen,
G. G. van Ned.-Indië, 1845-1851

"Niet plezierig naar de kerk, zo vroeg aankleden", merkte no. 3 op.
"Apa aankleden? zo maar; paké badjoe zonder corset!"
"Ja, moet zo lachen, verleden, zoeke de tekstwoorden van Lucas in de Psalmen!"
Dit ter inleiding, maar nu komt het gesprek op het onderwerp van de dag, de verbannen Mgr. Grooff.
"Ik betoel blij, hier géén bisschop, hoor!"

"Gouvernement moeten beskaam kasih masoek satoe bisschop".
"Orang bilang, hij is de zoon van een ijzeren smid".

"Apa itoe toch, **in partibus infidelium?"** luidt de verwonderde vraag.
Niemand kan deze vraag beantwoorden. Een galante Indo begeeft zich naar een der gasten, kapitein Mailand, om informatie.
"In partibus infidelium?" zegt de kapitein zonder aarzelen; "wel, dat is net of de Koning jou kolonel maakt van een regiment, dat in Rusland gesneuveld is". Om die uitlegging wordt braaf gelachen.

Terwijl dus de meeste Protestanten meer op de hand waren van de geschorste priesters en weinig van een bisschop wilden weten, zijn er ook wel, die een meer genuanceerd oordeel uitspraken, namelijk **ds. L. J. van Rhijn,** die juist dat jaar ter wille van de Zending een reis door Nederlands-Indië maakte. Toen hij omstreeks 1 november in Semarang vertoefde, vond hij de deur der Rooms-Katholieke kerk nog gesloten. Hij preekte toen in plaats van de reeds genoemde ds. Lammers van Toorenburg, en daar het net Kerkhervormingsdag geweest was, herdacht hij de gebeurtenissen van 1517, die hier juist een bijzondere betekenis hadden in verband met het conflict met de Roomse Kerk. In zijn reisverhaal schrijft hij: "De gemoederen waren nog vervuld van het onlangs gebeurde met de drie geschorste Katholieke geestelijken, ten gevolge van de **vrijzinnige** beweging, die van de Pastoors en enige **denkende** Katholieken, zoals zij zich noemden, was uitgegaan, en die in Semarang haar begin en hoofdzetel had gehad". Ten gevolge daarvan bleef de Roomse kerk nog wel een jaar na ds. v. Rhijn's bezoek gesloten.
Daar ds. Van Rhijn onmiddellijk daarna

(lees verder pagina 12)

LEVEN IN BRUNAI (Noord Kalimanten) (I)

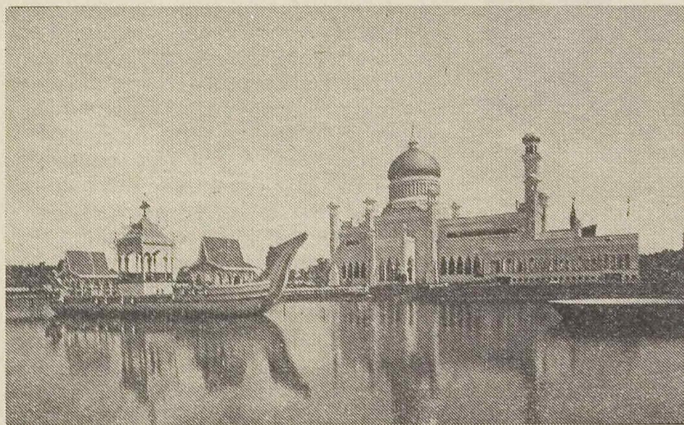
HET LIJKT NIET OP DAT IN HET VROEGERE INDIË

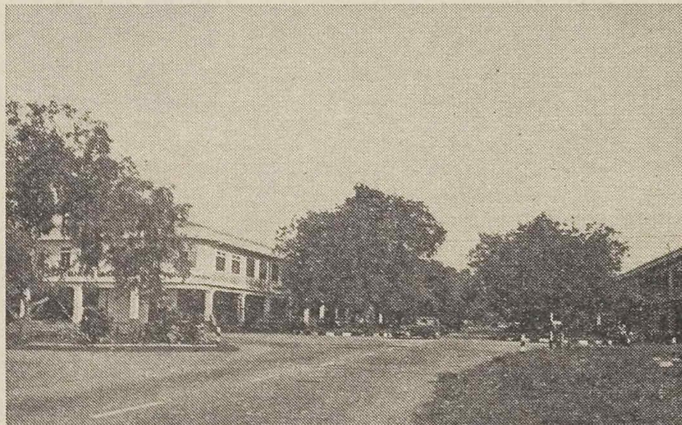
Een gelukkig toeval bracht ons in aanraking met de schrijfster van dit stuk over het leven in Brunai op Kalimanten, een buurland dus van Indonesië. Zij volgde haar man daarheen, toen de wereldomspannende activiteiten van een grote oliemaatschappij hem naar de rijke velden van Brunai brachten.
Ze is een indische, en wat lag dus meer voor de hand dan dat wij haar zouden vragen: schrijf eens iets over het leven in Brunai?
Lijkt het op dat op Java, nu of voorheen? Dat is niet het geval en wanneer zij door haar indische verleden zich niet zo vlot tussen de bevolking bewoog zou zij het wellicht heel moeilijk hebben.
Hier volgt het eerste van twee stukken over het leven in Brunai.

Ja, waar ligt dat eigenlijk??? Dit miniatuurstaatje, dat toch eigenlijk allang bestaat, is pas in de laatste jaren bekend geworden door zijn olie en gas-export, vooral naar Japan. Daarover later.
Dit kleine Sultanaat is misschien wat groter dan de provincie Limburg, nl. als je van de "hoofd"stad in het N. tot het plaatsje in het Z. rijdt, is het maar 67 mijl (100 km). Veel achterland is er niet, want het is ook smal, en waar olie gevonden wordt, zowel (vroeger) op het land, en nu meer op zee, daar groeit niet veel. Bovendien ligt dit staatje aan de Westkant van Borneo. Vroeger geklemd tussen de grotere gebieden van de "witte Radja Brooks, het Eng. gedeelte van Borneo. Die grote Eng. gebieden behoren nu tot Malaisie, en daar tussen liggen we dus ingeklemd.

Het klimaat is natuurlijk echt tropisch, maar helaas, veel palmen zoals je die overal in Indië langs de kusten ziet, vindt je hier niet. Wel wat tjemara's, maar die vallen elk jaar bij die hoge zeeën bij tientallen tegelijk om. De kust wordt ook hier kaler en smaller! Bambu vindt je hier ook amper. De bevolking kent nauwelijks het gebruik ervan, zoals b.v. op Java, waar men er zovele dingen van weet te maken. Neen, mooi is 't niet, maar een voordeel heeft het: het is tropisch, en daarmee is alles gezegd. De bevolking (Brunezen) schijnen af te stammen van zee-piraten, spreken een dialect Maleis, dat heel anders is dan ons gewoon pasar maleis, wat ze ook wel verstaan hier en je meteen dan als iemand uit Indonesië herkennen. Ook de tropische vruchten zijn hier niet allemaal te krijgen. Natuurlijk wel enkele soorten pisangs, zoals de mas (hier kuning genoemd), de Radja (zelfde naam) de susu (hier keling geheten) de kapok, hier pisangpisang, en hoe heet die pisang die we batu noemen? Ik weet het niet. Ook de tandoek. De papaja, ananas, zuurzak en de mangga senggir. Echte lekkere mangga's kennen ze hier niet. Mangisstan, hier mangosteen op z'n Eng. af en toe, maar niet mooi, evenals de sawoh, hier tjiko (cico nieuwe spelling) en af en toe blimbing en gedongdong. Maar deze zijn erg sporadisch, evenals de duku, langsep, rambei tjempedak en nangka (hier Jackfruit). Op de maleise pasar waar ik veel rondscharrel om te blandja, vindt je nog wel eens wat, maar de namen zeggen me niets in hun taal. Ik houd me dan maar aan mijn eigen benamingen. Alleen de durian, ja dat is internationaal geloof ik, want die heb ik ook in Singapore, Bangkok en zo gegeten!
Verder heb je aan groenten ook niet zoveel keus. De paku groeit hier natuurlijk in de utan, de rebung bij vlagen, daun singkong, en dan andere soorten bladeren die ik niet ken. Laatst dacht ik gandaria gevonden te hebben, althans de smaak was het zelfde, de vrucht leek op jonge kleine pentils v. d. mangga. Gula djawa kennen ze niet, een soort gula aren en als ie in blokken (Hard) is, heet het gula malacca! Voor ingredienten van bumbu bumbu kun je uitstekend terecht. Vers, al gebruiken nieuwkomers steevast......... conimex uit een potje ! ! ! Maar doorgewinterde Indo's zoals ik lusten dat niet! Vers, dat is njang paling baik! Van de ketjapsoorten kent men hier alleen de (zoute) Chinese en een soort uit Malaisie die een nare smaak heeft. Maar tahu volop bij de Chinezen. En tempé......... welke Indisch vrouw kan nu zonder dat product??...... daar moet je adresjes voor hebben. En dat zijn er amper twee man hier in de staat ! ! Die zijn uit Malaysie, maar turunan Djawa ! ! De Brunees kent dat niet! Daarom kan je hier amper een warong vinden waar je zo lekker nasi met dit of dat kunt eten. Het enige wat er is: sate kerbouw mierzoet, en sota belazer zeg ik maar, want het is meer mie dan iets anders. Neen, dat snoepen zoals in Indië is hier niet bekend. O ja, je kunt wel djajans krijgen van div. koekjes, zoals klepon, onde onde, zelfs fiemel-kleine lemper met isi udang kering of vlees, waarbij je een fiets nodig hebt om van het ene vleesje naar het andere te komen. Ja, 's morgens kun je in de gedai kopi, wij zeggen toko-kopi wel goed terecht wat dat betreft!
Neen, Indië is het niet. Sawah's heb je hier ook wel, maar anders! Meer ladang bouw. Toch doet het je hart weer goed als je de rijst ziet planten en later als ie geoogst wordt!! Bij het rijpen de velden vol draden met dingetjes eraan, zoals in Indië, maar glatiks ja tida ada hier! Wel andere rijstdiefjes! Welke, daar ben ik nog niet achter gekomen. Zijn de rijstgronden leeg, dan zie je de karbouwen erop. Koeien hebben ze hier amper. Je kunt ook nauwelijks koeievlees op de passer krijgen! In bepaalde tijden van het jaar komen de blekoks (kleine witte reiger) hier langs en zie je ze vaak bij de karbouwen in de buurt, of op z'n rug zitten, echt zoals je in Indië zag.

(lees verder volgende pagina)

Links: De prachtige nieuwe Masjid Omar Ali Saifuddin moskee in de hoofdstad van het sultanaat Brunai, Bandar Sri Bengawan. In het water ligt de koninklijke sloep.
Rechts: Winkelstraat in de oliestad Seria in Brunai.

Over vogels gesproken: de beo, die je hier bij tientallen hoort roepen heet hier Minja, maar de mensen weten niet dat je ze kunt leren praten. Trouwens, je kunt moeilijk iets kopen op de pasar tamu, d.i. 1 x p. week komen de mensen uit de udik met hun produkten voor de verkoop. Die hebben dan alleen een soort betet. Men leeft hier te goed, want de staat zorgt overal voor: vrije geneeskundige hulp, onderwijs, scholen, schoolkleding, afhaal- en breng dienst met de bus sekola. Dus veel moeite om iets in het oerwoud te vangen doet men niet. Aan de ene kant gelukkig maar, want er wordt helaas genoeg gejaagd op de arme neushoornvogels. Deze zijn voor de bepaalde dajakstammen HET nationaal symbool, en die brengen geld op, de veren als tooisel, en de kop wordt opgekocht door Chinezen om in Hongkong de snavel-knobbel te laten uitsnijden.

Dan wordt de vogelschedel met bewerkte snavel weer verkocht voor hoge prijzen! Dan is hier overal rondom je de bulbul, ik zeg een neefje van de tjutjarawa uit Sumatra en onze bekende kutilang, maar iets groter en fluiten doet hij niet al te mooi! Het gele spinnejagertje of honingvogeltje neemt een heerlijk bad in het water dat blijft staan in het okselblad van een of andere bloem in je tuin. En dan maar petsen met de vleugels en poetsen ! ! !

In de utan heb je niet veel bloemen. Zeker niet langs de hoge stammen, zoals b.v. in Padang, waar zowat elke boom versierd was met duifjes of kattestaart-orchideetjes. Die hier zijn kleiner en bescheidener van bloemvorm.

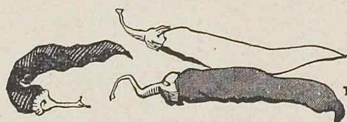
Af en toe zie je duifjes, en dat doet me altijd aan een kinderversje denken, dat ik vroeger geleerd heb. Wie kent het nog?

De duifjes bloeien overal
Nu wil ik toch eens kijken
Of alle bloemetjes
Toch echt op duifjes lijken.

In witte trossen hangen ze daar
Te pronken aan de bomen
Ze vieren zeker feest vandaag
En iedereen mag komen!

Levert de utan dus niet veel orchideeën, de mensen kweken ze hier overal. Het is een verrassing als je hier terug komt en je hele huis staat er vol van als welkomsgroet van je kennissen en vrienden, na zo'n verlof! Er bestaat dan ook een vereniging van orchideeën-liefhebbers.

Meestal Chinezen, die de bloemen verkopen. Ik ben al jaren lid van zo'n vereniging. Je komt eens met andere mensen in aanraking buiten de olie-business. U wilt het niet geloven maar ik ben het enige "blanke" lid! Mede doordat ik Maleis spreek is het voor mij gemakkelijk te mengen met de mensen, ook al worden de vergaderingen in het Engels gehouden. Daarna is het eten geblazen, en dat is het voornaamste geloof ik! Onder de vergadering krijg je nog soft-drinks. Oer gezellig! Na het eten smeren ze 'm meteen. Maar dat is zo de gewoonte hier! Kijk maar na elk Chinees etentje, of bij een huwelijk, geboorte of iets dergelijks bij de Maleise bevolking: weg wezen na het eten, want daarvoor heb je me uitgenodigd zeggen ze, en dat hebben we nu gehad, dus habis pekera!

Met een huwelijks-uitnodiging toen we hier pas kwamen zo'n 7 j. terug hebben we wel voor sensatie gezorgd. Mijn man is nl. volbloed totok, maar ik heb hem heel wat Indische gewoonten bijgebracht en hij is gewend aan het eten, en spreekt vloeiend Maleis. Hier in deze regionen zijn ze niet gewend dat een blanke Maleis spreekt. Want de Engelsen zitten hun hele leven hier en spreken nog allerberoerdst Maleis. Enfin, om op dat huwelijk terug te komen: De uitnodiging geldt meestal voor het heetst van de dag: om 2 uur ! ! ! In Indië zouden ze je voor gek verklaren! Op bezoek te gaan op dat tijdstip van de dag.

Het eten is hier met curry toebereid. En zoals we wel gewoon waren bij zulke gelegenheden: bokjes bij bokjes en schaapjes bij schaapjes volgens adat. Dus stevende ik regelrecht naar de vrouwenafd., en mijn man naar de mannen.

Het eten werd opgediend op lange tafels met de borden erbij, maar lepels en vorken ontbraken. De kobokan (vingerkom) ging rond en ieder dipte zijn vingers erin en begon op te scheppen. Niemand kwam ook op de gedachte bestek te halen. Maar dat gaf niets, want en mijn man en ik deden alles dapper mee met de vingers, zeer tot verbazing (en misschien verrukking) van gastheer en gasten! Erna ging weer de vingerbowl rond met sirihbladeren, maar als dessert nam ik die niet. Of dit vooral de mensen voor ons ingenomen heeft weten we niet, maar het gevolg was wel, dat we ontzettend veel uitnodigingen kregen. En aangezien zulke gebeurtenissen meestal op Zondag zijn, moesten we er op een gegeven ogenblik wel mee stoppen, of selecteren. We namen alleen uitnodigingen aan van mensen die onder mijn man werkten of die we kenden, want anders waren we geen enkele Zondag vrij!

Enfin, na de maaltijd ging de bruidegom naar het huis v.d. bruid in optocht Zij had haar eigen feest. Maar ik wandelde ook rustig mee tussen de vrouwen, allemaal netjes in badju kurung (de dracht die je ook in Padang ziet) en mannen met zilvergeborduurde lendedoeken om hun zwarte jak.

Nou ja, de handelingen allemaal bij zo'n huwelijk zijn je welbekend van vroeger. Dat we dat allemaal wisten vonden ze hier wel het toppunt! En aangezien de bevolking hier vrijwel geheel in de olie werkt, kent iedereen iedereen. Want het gaat van Vader op zoon en andere familieleden.

J. KUYPERS

IN DE RIMBOE VAN SUMATRA (VII)

OP HET SPOOR VAN OLIFANTEN

In dit nummer vervolgen wij de serie vertellingen van Mevr. Ziesel uit de binnenlanden van Sumatra - Red.

*

Weer waren mijn man en ik met de mantri's op weg naar het binnenland. De mantri's droegen vijf- kilo blikken menie met zich mee, om de omtrekken van de bevolkingstuinen te merken. Ze verfden dan de bomen op de markante hoeken een stukje rood, of zetten er palen neer met rode markering. We moesten eerst per prauw de Moesi over. Ons doel was een talang, die een heel eind binnenin lag.

Op een gegeven ogenblik kregen we iets merkwaardigs te zien. Ergens liep een vrij breed pad, waar een grobak makkelijk overheen kon. We vroegen of ze dat pad vaak gebruikten en waar het naar toe liep. Toen vertelde onze gids dat het niet door hen was aangelegd, doch door de trekkende troepen olifanten. Daarom was het behoorlijk platgetreden. Het pad liep van Zuid tot Noord en werd vaak gebruikt door de grote dieren.

Nu echter waren ze niet hier en al gauw kwamen we terecht bij het pad dat de olifanten de vorige dag gebaand hadden naar het Noorden.

Langs de hele weg hadden ze hun honger gestild en de ravage was onvoorstelbaar. Palmbomen lagen ontworteld en platgetreden tegen de grond. De zoete toppen waren hun doel geweest. Ook hele bamboebosjes lagen tegen de vlakte.
Ze hadden zich tegoed gedaan aan de sappige spruiten. Heel wat boompjes waren uitgetrokken en van hun bladeren ontdaan.

Het was een breed veld dat ze getrokken hadden. En natuurlijk was de grond bezaaid met grote en kleine hopen mest. Bij een klein stroompje, waar ze overheen gegaan waren, zagen we grote en kleine, soms diepe pootafdrukken in de vochtige bodem. Sommigen met een respectabele doorsnede.

Waren ze bij een rubbertuin gekomen, dan had de rode verf hun aandacht getrokken en vrijwel alle gemerkte boompjes en palen waren uitgetrokken en lagen her en der verspreid. Dus gingen de mantri's mopperend aan het werk om de schade te herstellen.

Voor mij was het een merkwaardig gezicht, dat ik nooit zal vergeten. Een breed spoor van vernieling lieten ze achter. Werkelijk fascinerend.

Ons pad voerde niet verder de olifanten achterna en we sloegen af om naar de talang te gaan. Hier was al een familie, doch er stonden nog genoeg huisjes leeg, die door ons betrokken werden. Ons zoontje van ongeveer twee en een half jaar hadden we deze keer meegenomen, want het was de bedoeling er een paar dagen te blijven. Hij werd door één van de mantri's op de rug in een draagmand (kroentoeng) meegedragen. Ze deden het graag, want ze hadden schik in het jong en trokken vaak met hem op. Zo klein als hij was hield ook hij van de bossen en de natuur.

Het huisje stond natuurlijk weer op palen en bestond gewoon uit één vertrekje, met een uitbouwseltje, waar gekookt kon worden. Met een van bamboe gevlochten vloer. Heel primitief. Maar het eigenaardige vond ik wel, dat er hoegenaamd geen wanden waren. Om het vertrekje heen slechts een van bamboegevlochten omwanding van iets meer dan een halve meter hoog. Verder niets. Er was van alle kanten een doorkijk. Ik vroeg de lui waarom dat was en kreeg het volgende te horen.

De streek werd nogal eens bezocht door olifanten. Zouden ze toevallig bij de talang komen, dan hadden de gewone dichte wanden hun nieuwsgierigheid gewekt en zouden ze de hele boel uit elkaar getrokken hebben. Nu konden ze door alles heenkijken en waren er geen geheimen voor hen. Ze lieten dan de huisjes meestal met rust. Zodoende.

Die nacht sliep ik nogal onrustig. Het idee van naderbij sluipende olifanten zat me niet lekker. Vaak hoorde ik in de verte het geluid van, naar ik dacht, stoomfluiten van schepen. Door de wind leek het soms of het geluid naderbij kwam. En ik verbaasde me over het drukke verkeer over de rivier. Nog wel 's nachts.

Toen ik de volgende dag er naar informeerde en vroeg welke kali daar liep, die dan wel druk bevaren werd, begonnen de mensen te lachen. Ze verklaarden dàt er helemaal geen kali liep daar en dat ik het getrompet van de olifanten had gehoord, wier pad wij gekruist hadden. Maar ik hoefde niet bang te zijn, want ze trokken verder naar het Noorden. En inderdaad hoorden we geen getrompetter meer.

Even stelde ik me voor hoe ik me gevoeld zou hebben, als de troep toch nog teruggekomen zou zijn om de talang te bezoeken.En dat was geen prettig gevoel.

En ik was blij dat dàt ons bespaard was gebleven.

E. A. PH. ZIESEL-SCHMIDHAMER

HALF OM HALF

Wij hadden vóór de laatste wereldoorlog in Bandoeng een vruchten-langanan die geregeld manga haroemmanis kwam brengen. Ik kocht altijd een hele mand vol, aangezien wij er allen dol op waren.

Hij was een aardige gemoedelijke kerel met een snor zo een als van de keizer van Duitsland. Aangezien de meesten onder hen er geen hadden werd hij door ons "Koemis" (snor) genoemd, zelfs zijn buren kenden hem onder die naam. Toen het weer mangatijd was en hij weer kwam, zei mijn man aan hem: "Upami kumisna di tjukur sabeulah, di bèrè lima perak" (als jij je snor half afscheert, krijg je vijf gulden).

"Ah, alliem gan!" (Ach nee mijnheer!) antwoordde hij. Dit toneeltje herhaalde zich enkele keren als hij kwam, tot op een goede (kwade) dag hij weer verscheen, zonder snor, maar hij had ook niets bij zich. Het geval was dat hij in geldnood zat. Mijn man gaf hem tien harde klinkende guldens, voor elke halve snor vijf!

Arnoldine Busé-Arendsen de Wolff

Tentoonstelling Bonnet

Zaterdag, 19 october, werd in het prachtige Rosa Spier Huis in Laren de tentoonstelling geopend van de collectie Rudolf Bonnet. Het zijn werken van jonge Balische schilders, die hij tijdens zijn jongste verblijf daar van bijna een jaar, verzamelde. Wat het oog van de meester verzamelde geeft ons nu het voorrecht een expositie te zien die werkelijk uniek en adembenemend is. Tot en met vier november heeft u nog de gelegenheid om met oog, hart en ziel van deze Balische schoonheid te genieten.

Om te beginnen de tekeningen in zwart en grijze tinten, zo fijn, zo prachtig van compositie, grafisch, tot in de kleinste details uitgewerkt en zo fascinerend van inhoud dat men er niet los van kan komen.

Het werk van I Wajan Radjin zou ik literair willen noemen. Bij het zien van de vier menselijke figuren, waaronder een Demon en Ardjuna, roept de voorstelling een boeiend verhaal op, dat op een andere manier, in een andere dimensie en betekenis weer herhaald wordt door de verschijning van vier herten onderaan het blad, die het verhaal nog meer diepte geven en misschien weer een andere waarde. Het geheel deed aan een pantoen denken. Niet minder boeiend zijn de schilderijen door hun voorname ingetogenheid van kleur, de poëtische voorstellingen, de fascinerende details in de flora, waar het wemelt van de meest fantastische wezentjes. Dromerig, mysterieus, werelden gaan voor ons open, waarin de verhalende elementen met een magisch realisme in zachte, eigenlijk sombere tinten, zijn neergeschreven en tegelijker tijd doorspeeld met een zacht, soms sprankelend licht.

Vissende reigers, een schilderij van de hand van de Balische kunstenaar I Dena.

We hadden het voorrecht in alle rust de ongeveer vijfentwintig stukken te bekijken, die allemaal een onvergetelijke indruk achterlieten en in gedachten dwalen we nog langs die boeiende pracht.

Wat we te zien kregen is te veel om stuk voor stuk op te noemen. Behalve tekeningen en schilderijen van Balische kunstenaars zijn er nog enkele zeer moderne batikschilderijen van Javaanse artiesten, wonderen van kleur, compositie en voorstelling, van een volmaakte en zeer verfijnde techniek, waarbij men vooral niet moet denken aan de sarong boven de schoorsteen, daarover echter straks meer.

Bijzonder boeiend is het werk van een Balische Jeroen Bosch, I Made Gatra. Opvallend van kleur is het doek met de vissende reigers in een heel bijzonder blauw met een partij in een zacht en stralend groen, van de hand van I Dena, een jongeman van even twintig jaar, waarvan de Heer Bonnet een prachtige kop tekende.

*

Van weer een heel ander karakter zijn de geheimzinnige vissen en slangachtige zeedieren zwemmend in een teer gegolfde zee waar de dageraad doorheen schemert, wiskunstig van compositie, misschien een weerspiegeling van de orde in de kosmos, die I Gusti Putu Saderi ons toont.

Uit alle geëxposeerde werken spreekt een wijsheid, rijkdom aan gedachten en een zielerust die voor ons Westerlingen blijkbaar niet meer is weggelegd. Het is verrassend te zien, deze ontwikkeling naar prachtige, moderne Balische kunst, met zijn geheel eigen stijl en behoud van karakter, die getuigt van rijpheid en meesterschap.

De zeer moderne batikschilderijen zijn verbluffend door een volmaakte techniek, de overstelpende fantasie, prachtige kleuren van de fabelachtige voorstellingen, waaruit blijkt dat de Indonesische kunstenaar bezig is een volkomen eigen en daarom originele weg te volgen, met een verfijning waar de toeschouwer stil van wordt.

De Heer Bonnet vertelde dat hij voor zijn vertrek uit Indonesië dit jaar een grote en bijzonder geslaagde expositie in Jakarta had georganiseerd, waarvoor de belangstelling zo overweldigend was dat bij de opening het meeste reeds was verkocht. Waarom hebben we daar hier niets over gelezen?

Kopen kunt u op deze tentoonstelling niet, maar het is te hopen dat hiermee meer bekendheid en vooral enthousiasme wordt gewekt bij een groter publiek dan alleen bij de mensen uit het oude Indië, voor deze kunst uit Indonesië.

Rini Carpentier Alting

(vervolg: "Bisschop contra G.G.")

de beweging van "den Duitschen Ronge" vermeldt, schijnt hij beide acties blijkbaar over één kam te scheren. In geen der beide bewegingen zag hij veel heil. "Die "denkgelovigen" geloven, dat zij denken, en denken, dat zij geloven, maar ik twijfel, of zij het een of het ander doen, goed doen ten minste".
Wie was nu die Duitse **Ronge,** wiens optreden ds. Van Rhijn vergeleek, met wat hij in Semarang over pastoor Grube vernam.
Deze ex-kapelaan uit Silezië kwam in 1844 in het nieuws, toen de aartsbisschop van Trier de aldaar bewaarde **"rok zonder naad"** van Jezus, over wie de soldaten tijdens de Kruisiging dobbelden, openlijk ten toon stelde. Duizenden Katholieken stroomden toen van alle kanten toe om deze merkwaardige relikwie te aanschouwen, èn te vereren. Niet echter de schoolmeester **Johann Ronge,** die op 15 oct. 1844 een felle en smadelijke brief aan de Trierse aartsbisschop publiceerde. Weldra vond dit schrijven bijval, men besloot zich te reorganiseren en met Pasen 1845 hielden deze "Duits-Katholieken" te Leipzig zelfs een "synode", waarbij 27 "gemeenten" vertegenwoordigd waren door slechts 2 tot 3 geestelijken en verder leken. Daar verwierp men het pauselijk oppergezag, de biecht, het celibaat en de heiligenverering, terwijl men een Duitstalige liturgie voorstond.
Natuurlijk raakten deze feiten door de pers (met de over-land-mail) vrij spoedig in Indië bekend en het lijkt mij niet uitgesloten dat op het gedrag van sommige geestelijken deze invloed gehad hebben, in het bijzonder op het optreden van pastoor Grube, die naderhand in het huwelijksbootje is gestapt. Ds. Van Rhijn kon zich echter zo min met de Duitse als met de Nederlands-Indische actie der "denkende" Katholieken verenigen en prefereerde een "eerlijke onderwerping aan den Paus".

Regeling van het conflict.

Hoe is ten slotte de kwestie tussen R.K. kerk en het Gouvernement opgelost? Bij zijn aankomst in Den Helder werd Mgr. Grooff door de dierbare gelovigen als martelaar begroet en toegejuicht. Hij kreeg een keurig brevier en later zelfs een prachtige bisschopsstaf. Gewichtiger was nog de steun van Z.M. Koning Willem II, die in Tilburg, zijn buitenverblijf, een zwak voor de Katholieken had gekregen. Hij had reeds de rechten der door Mgr Grooff gesuspendeerde geestelijken ingetrokken (5 mei 1846). Ook in de Kamer kwam de zaak ter sprake, waarbij minister J. C. Baud de onaangename taak had G.G. Rochussen's optreden te verdedigen. Ook kwam het pensioen der drie gesuspendeerde geestelijken ter discussie.
Ten slotte kwam er tussen de H. Stoel en de Nederlandse Regering een regeling tot stand, waarbij natuurlijk kool en geit gespaard bleven.

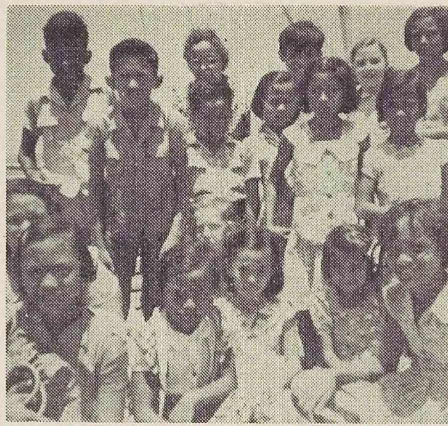
Mgr. Grooff bleef Apostolisch Vicaris van Batavia, doch kwam er niet terug. Hij werd nl. Apostolisch Vicitator van **Suriname,** en zou dus vanuit Paramaribo zijn bisschoppelijke functie in Oost-Indië vervullen. Dat was niet zo eenvoudig, en daarom trad te Batavia in zijn plaats een **Co-adjutor** (hulp-bisschop) op, die tevens pastoor was, nl. Mgr. Vrancken, die tot 1871 voor Indië werkzaam bleef.

De door Mgr. Grooff meegebrachte missionarissen, die verbannen waren, bléven verbannen, maar zouden door drie anderen vervangen worden, ter vervanging der drie gesuspendeerde geestelijken. Van te voren kregen zij natuurlijk het radicaal van dienstdoend geestelijke.

Ten slotte kwam er tussen Kerk en Staat een algemene regeling, om in de toekomst àlle conflicten te voorkomen. Alle naar Oost-Indië uitgezonden geestelijken moesten het bovengenoemde radicaal bezitten van dienstdoend geestelijke.

Voor plaatsing of overplaatsing zijner geestelijken zou de Indische Kerkvoogd een verzoek aan de Gouverneur-Generaal richten, maar om te voorkomen, dat zulk een verzoek ooit geweigerd zou worden en de bisschop zijn gezicht zou verliezen, diende de Kerkvoogd eerst met de Landvoogd in vertrouwelijk overleg dienaangaande te treden. Dit vriendschappelijke overleg behoefde niet bij schorsing plaats te vinden, hetgeen de bisschop zelfstandig kon doen. Ook mocht de Roomse Kerk zoveel priesters uitzenden, als ze maar wilde, hoewel niet allen voor de gewone subsidie (tractement en reiskosten) in aanmerking kwamen. Deze regeling was gunstiger dan die voor de Protestantse Kerk in Nederlands-Indië. Zij heeft goed voldaan en dienst gedaan tot het einde van het Nederlandse gezag. De R.K. Kerk is er wel bij gevaren. In 1908 telde de Roomse Kerk in Nederlands-Indië 56.500 zielen, waarvan de helft Europeanen. En in de volgende jaren heeft de groei zeker niet stil gestaan.

Bij de twee fototjes op pag. 19, T.T. no. 6, ontvingen we van Mevr. A. H. van Ee-Lans een correctie. Het betreft niet de Zusterschool in Pasoeroean, maar het R.K. Meisjesinternaat en Concordante School voor jongens en meisjes in Probolinggo. Op de foto met de zuster staan links achter, de zusjes Cecilia en Helena Schardijn, van wie Mevr. van Ee graag het adres zou willen hebben. Haar adres is: Amersfoortsestraat 65, Barneveld.

KLABANGS

Ongevleugelde gelede dieren, die in verschillende vormen in de Indische Archipel voorkomen en in volwassen staat steeds voorzien zijn van een meer of minder groot aantal, soms vijftig, paren poten, terwijl de jonge dieren (althans bij de onderafdeling der millioenpoten (Chilogpatha) slechts drie paren bezitten.

Het borststuk bestaat uit een gelijkmatige rij van ringen, welke evenwel bij de jonge dieren in veel minder aantal aanwezig zijn. Naarmate de dieren ouder worden, vermeerdert het getal poten en ringen.

Bij voorkeur komen zij des nachts tevoorschijn; overdag vindt men ze onder mos, stenen, boomschors of allerlei planten. De meesten bewegen zich zeer snel en lopen voor- en achterwaarts.

Op Java zijn de duizendpoten algemeen bekend onder de naam van Klabang en vele soorten zijn zeer gevreesd, wegens het vergiftige vocht, dat ze in de wonden brengen; het tweede paar poten heeft een holle of doorboorde nagel, waarin een giftklier uitkomt; al knijpende storten ze dan dat vocht in de gemaakte wonden, welke pijnlijk zijn en dikwijls gevaarlijk worden, vooral in tropische gewesten. Bij het vangen van voedsel, bestaande uit insecten en andere kleine dieren, en uit zelfverdediging tegen mensen of dieren, gebruiken zij deze knijpers als geduchte wapens. De gewone soort van Java heet Scolopendra javanica; een zeer grote soort Scolopendra de Haanii.

Zeer verschillende, grote giftige soorten worden met de naam van Scolopendra morsitans aangeduid. De zogenaamde millioenpoten (Chilognatha of Julidae) hebben de eigenschap zich met de kop naar binnen, zowel als ze in rust zijn, of als er gevaar dreigt, geheel en al op te rollen, en in elke ring een blaasje te bezitten, waarin een kleverig en scherp zuur-stinkend vocht afgescheiden wordt, dat op de huid een alleronaangenaamste uitwerking heeft.

Bij voorkeur voeden ze zich met plantenstoffen, of allerlei diertjes zoals wormen, kleine weekdieren, enz. Ook grote soorten leven op Java, zoals Julus s. Spirostreptus javanicus. Op Nieuw-Guinea komt een soort voor, die een aanzienlijke lengte bereikt, het lichaam voorzien heeft van verscheidene rijen van stekels, alle in de lengte geplaatst, en genaamd is Julus s. Spirobolus spinosus. Andere soorten, de eigenlijke oprollers, hebben een eirond lichaam, dat van boven gewelfd en van onderen plat en uit ringen samengesteld is; deze kunnen zich geheel en al oprollen, evenals pissebedden en worden dan ook dikwijls met elkaar verward; ze zien er dan als kleine kogeltjes uit en worden in die toestand dikwijls onder stenen gevonden.

Een Javaanse soort (Glomeris s. Sphaeropaeus insignis) draagt een eironde verhevenheid van ± 50 ogen ter weerszijden van de kop.

(Enc. van Ned.-Indië pag. 647-648)

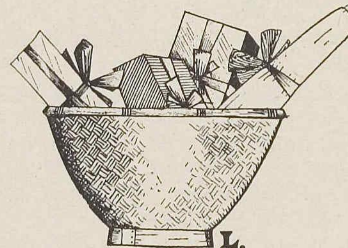
KAARTEN VOORSTELLING JOSEPHINE VAN GASTEREN

TOT UITERLIJK 5 NOVEMBER kunnen Tong Tong abonnees zich nog opgeven voor kaarten voor deze voorstelling, die op 15 nov. a.s. in Diligentia in Den Haag zal plaatsvinden.

Zoals wij in T.T. no. 6, pag. 22 meldden, genieten abonnees van Tong Tong een reductie (*f* 4,50, normaal *f* 7,50).

De kaarten worden U toegezonden.

KERST KRANDJANG 1974

Uw gulden helpt de manden vullen! Voor de arme gezinnen in Indonesië die door de G.I.K.I. geholpen worden.

Eén gulden maar op elk bedrag dat U per giro aan Tong Tong betaalt!

(Méér mag natuurlijk ook!)

giro 6685 - giro 6685 - giro 6685

"NAAR INDIË!"

Dit artikel las ik op blz. 8 in T.T. Nr. 20 van 1 mei 1971 toen ik één dezer dagen weer oudere nummers van Tong-Tong voor de "zoveelste" keer ging herlezen en me plotseling weer een jongeman herinnerde, een Totok, naar schatting 22 jaar oud, kersvers uit Holland, op het tijdstip, dat ik met hem in aanraking kwam.

Nadat ik aan mijn Militieplichten bij de Zeemacht te Soerabaja in 1924/'25 had voldaan, kreeg ik een baan bij de Bataafse Petroleum Mij. te Pladjoe (Palembang), waar ik als Ass. Topograaf in de binnenlanden werd te werk gesteld. De reis per hekwieler (radarboot) de Moesirivier op, duurde ongeveer een week via het plaatsje Sekajoe. Bij mijn aankomst in het binnenland, kreeg ik als logeergelegenheid een kamer toegewezen in een pasangrahan van de B.P.M.
Gewoonlijk heeft zo'n pasangrahan vier slaapkamers, een open voorgalerij, een ruime eetzaal, hieraangrenzend een overloop naar de bijgebouwen; het hele gevalletje op palen en gemetselde neuten gebouwd. De permanente werkers op een boorterrein, zoals: de terrein- & ass. terreinchef, boormeesters, pijplijnmachinisten, e.a., kregen eigen woningen.

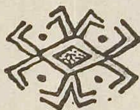
Op zo'n nederzetting was het heus wel gezellig. Er was een soos, inclusief dansgelegenheid; een B.P.M.-toko, een tennisbaan en wekelijks draaide er een filmpje, waar iedereen naar toe ging, ook het werkvolk, dat aan de andere zijde van het doek ging zitten om te zien naar de vertoning.
Enfin, ik zat al een hele tijd in m'n dooie eentje in mijn pasangrahan, toen op een dag de mandoer (manager) van de pasangrahan me vertelde, dat we een nieuwe logé zouden krijgen. Voor mij betekende dat een beetje meer gezelligheid, hoewel ik me nooit verveelde, want ik ging 's avonds geregeld op de hertenjacht. Gewapend met mijn Winchester Automatic 351 plus een goede "belor" (electr. lantaarn) werd ik altijd vergezeld door één van m'n meetkoelies, een "brouwende" Oeloenees, uit het Oeloegebied. Typisch wel, dat vele bewoners uit dit gebied bij het uitspreken van de "R" brouwen, zoals vele Nederlanders in Holland dus.

Naast het Oeloegebied heeft men het "Ilir-gebied". Vaak ook vroeg de Chef Werkplaats een 100% Indische jongen me om met hem te jagen, hetzij 's Zondags bij daglicht of in de avonduren, maar hij was een 100% jager ook; ik had hem nooit zien missen, als hij met z'n Mauser, waarop hijzelf een kruisdraadvizier (standvizier) geconstrueerd had op z'n doel schoot - "Boekan main"!

Ik hield heel veel van de jacht en dus viel ik hier met mijn neus in de boter, want het was buiten de nederzetting een waar "Jacht-paradijs".

Toen ik op een dag tijdens lunchuur op het begroeide terrein ging uitrusten onder een boom en de koelies rustig op wat blaren en gras waren gaan liggen, kwam plotseling van opzij geruisloos aantrippelen, een Kantjil (dwerghert). Ik verroerde me niet en het beestje dorst me tot drie meter te naderen; zelf knipperde ik ook niet met m'n ogen, want ik kon alleen maar verwonderd staren, naar zo'n klein hertje.

Na ongeveer drie minuten was het alweer verdwenen. Ik zou het nooit in m'n hoofd krijgen, om op zo'n doel te schieten......

Zo kreeg ik dus bij het avondeten voor 't eerst een tafelgenoot met wie ik gezellig kon babbelen. Hij apprecieerde de Indische rijsttafel, maar schepte toch heel bescheiden uit de rijstkom en bekeek de sajoer; ook de semoerdaging vond hij smakelijk bereid. Hij at niet veel, maar keek des temeer met begerige blikken naar de heerlijke grote goudgele pisang-radja, welke ook reeds op tafel door de mandoer werd gezet. Vroeg terloops naar de naam van deze soort bananen. Na het eten nam hij er één van en na de eerste hap kon hij alleen maar zeggen: "Hmm, hmm, wat heerlijk zoet, heb nog nooit zo'n suikerzoete banaan geproefd". Ik vertelde hem, dat deze pisangs boomrijp geplukt worden, hier in de Oost. Hij kon er meer dan twee op, want hij vond ze heerlijk.

Hij had wat Maleis en Javaans geleerd, voordat hij naar Indië vertrok en informeerde naar nog enkele inheemse woorden; vroeg ook hoe je zo'n tros bananen noemt. Ik antwoordde: "se-sisir (een kam, omdat de pisangtros op tafel de vorm van een kam had) en voor banaan, zegt men "pisang" en Radja betekent Koning - dus de Koning of de beste soort onder de bananen.

Voor 't gemak zullen we onze vriend verder Kees noemen.

Volgende dag vroeg Kees, waar hij zijn haar kon laten knippen. Ik antwoordde, dat hier geen "Salon de Coiffeur" is en dat, als ik mijn haar wilde laten knippen, ik een barbier, die in de koelieloods woonde, liet komen en onze mandoer zou hem eventueel wel willen laten komen. Zo gezegd, zo gedaan. Ik vroeg de mandoer, of hij morgen na vijven des middags de barbier wilde laten komen voor de nieuwe toean. Als we 's middags van het werk thuis kwamen, stond er altijd de thee met een biscuitje al gereed in de voorgalerij. Kees dronk heel vlug zijn kopje leeg die middag, voordat de barbier zou komen; liep naar zijn kamer om met een boek en een soort naaizakje terug te komen. Dan bladerde hij even in het boek en las er vlug enkele regels uit. Toen hij hiermede klaar was, zei hij tegen me, dat het een "Vademecum voor het Indische leven" was, bevattende vele bevelen en vragen aan Inlandse bedienden, etc. Ik dacht toen bij mezelf: "Hij zal wel enkele woorden Maleis met de barbier willen praten, straks".

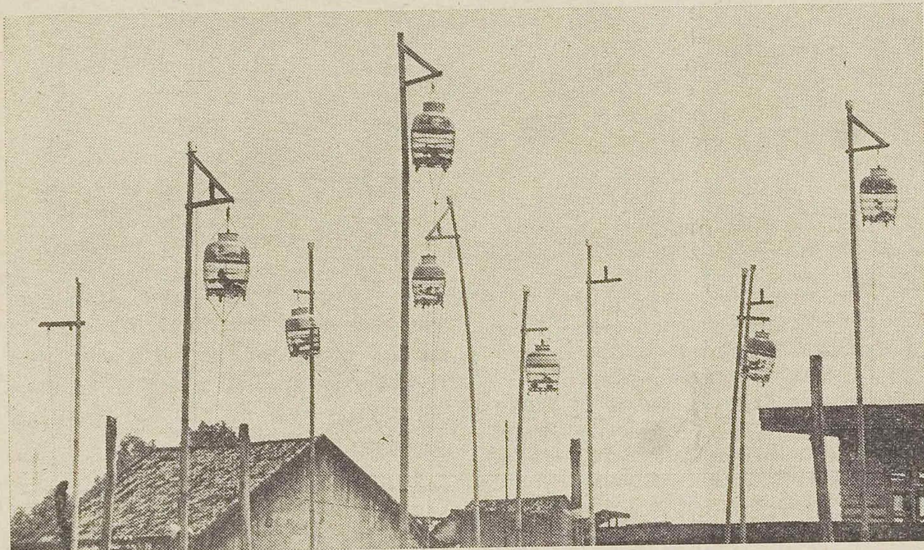
Enfin, een poosje daarna kwam dan de bestelde barbier via de voorgalerij om de toean "tabé" te zeggen. En Kees wou ook nog iets zeggen tegen onze coiffeur......

Als Kees misschien hetzelfde boek had gekocht bij de Amsterdam N.V. Boekhandel en Drukkerij A. Bisschop 1915 (Tong-Tong Nr. 20, 1 Mei 1971, blz. 8) en de gezegden tegen de barbier, de 6de zin (alinea) heeft gelezen, welke luidt: "Je moet mijn eigen haarborstel en mijn eigen kam gebruiken", welke vertaald luiden: "Paké saja poenja sikat-ramboet sama sisir djoega". Maar hij dacht waarschijnlijk nog steeds aan die heerlijke pisang radja van de vorige avond en zei tegen de barbier: "Pake saja poenja ramboet-sakit sama djoega sisir-pisang". Kees was trots en blij, dat hij de Maleise taal al machtig was, maar onze haarknipper moest toch wel even nadenken, wat de toean baroe bedoelde...... en 't eindelijk begreep, toen Kees hem de inhoud van het z.g. naaizakje liet zien, n.l. een haarborstel en kam...... En toen al......

Ha, Ha, Florida

De Perkutut

de kleine gevederde bemiddelaar tussen mens en Cosmos in Indonesia.

Bovenstaande foto toont een stukje van de Vogelpasar van Senen. Over een tijdje zal ook dit laatste stukje van de ouwe bekende pasar wel verhuizen naar buiten de stad, zoals de rest van de pasar ondertussen al onder gebracht is op een stuk grond voorbij Tjililitan, op de weg naar Bogor. De Pasar Burung staat op dit moment moederziel alleen in een kaal afgebroken stuk woestenij. De rest van het hele complex is al tegen de grond en wordt nu bouwrijp gemaakt voor fraaie blokkedozen van flats...... (foto Rogier)

Wie kan zich niet herinneren, al die mooie vogelkooien, vaak in rijen hangende zowel in huis als aan palen, in de tuin in het Indië van vroeger?
Al kopjes knikkende hoorde je dan gezang "koeoek - engkroeoek", vooral, als de eigenaar van het kleine vogeltje met zijn vingers knippende, bepaalde geluiden voortbracht. "Di-ketèti", zo luidt de technische term hiervoor.
Maar ook in het Indonesia van nu hebben sommigen nog de vermogens, om met behulp van het vogelgefluit in contact te treden met de Cosmos, om boodschappen door te krijgen.
Maar had ook niet Beethoven in zijn zesde Symphonie, de Pastorale uitgebeeld, zijn contact met Moeder Natuur, in het Weense woud.
Ja, het is heel lang geleden, dat ook de Indo van Minahassa, Menado, eerst in De Natuur geestelijk werd voorbereid door de "stemmen" van Moeder Natuur zelf, voordat hij op Java zijn hogere middelbare opleiding ging beginnen, om sterker te staan tegen alle verleidingen van een meer gevorderde beschaving. Maar dat is gewoon een verhaal op zichzelf. Voor een andere keer......

J.R.K.

Liever,

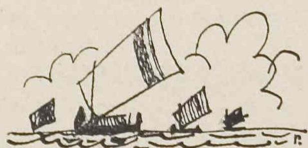
de volle wind van voor, omdat je je kunt schrap zetten, dan een trap van achter, die je niet ziet aankomen.

Maar je zult het zien, net als je bezig bent je schrap te zetten tegen de wind; komt de trap er ook nog bij!

COR RUYS tentoonstelling in het Toneel-Museum

In het Toneelmuseum, Herengracht 168 te Amsterdam (te bereiken vanaf Centraal Station met de tramlijnen 1, 2, 13 en 17 halte Raadhuisstraat) is tot 19 november a.s. een tentoonstelling gewijd aan de acteur, regisseur en toneelleider Cor Ruys (1889-1952).
Daar Cor Ruys zeven tournees door het voormalige Nederlands-Indië heeft gemaakt leek het ons zinvol U hierop te attenderen. De tentoonstelling is niet chronologisch, maar in facetten uit zijn loopbaan samengesteld.
Naast o.a. de periode dat Cor Ruys veel samenspeelde met zijn vrouw Tilly Lus, cabaret, de na-oorlogse periode met zijn gezelschap Het Vrije Toneel is er ook aandacht besteed aan Indië. Naast vele foto's (van Indië is er bitter weinig overgebleven, maar hopelijk kunt U toch middels de foto's de sfeer van Tempo Doeloe proeven), affiches, programma's, kostuums etc. is getracht een zo volledig mogelijk beeld op te roepen van deze grote blijspelacteur.
Bij de Walburg Pers te Zutphen is i.s.m. het Toneelmuseum een boekje uitgegeven met o.a. artikelen van Simon Carmiggelt, Wim Ibo, Simon Koster, Brammetje (M. H. du Croo), die herinneringen ophaalt aan een voorstelling van Potasch en Perlemoer in de soos van de suikerfabriek Klampok in het Poerwokerto'sche tijdens de Indiëtournee van 1927.
Phonogram bracht i.s.m. Theater Klank & Beeld een single uit met o.a. twee liedjes van Brammetje.
De prijs van het boekje (rijk geïllustreerd) is *f* 9,— en het grammofoonplaatje *f* 5,75. Respectievelijk te verkrijgen in de boekhandel en grammofoonplatenzaak. Het toneelmuseum is geopend op werkdagen van 10-17 uur en op zon- en feestdagen van 13-17 uur. Toegangsprijs *f* 1,—.
Het Toneelmuseum houdt zich aanbevolen voor eventueel in Uw bezit zijnde materiaal betreffende het toneel in Indië.

V.G.R.

VERANTWOORDING VAN CHRIS

Saldo per 1-1-'74	*f* 183,56
Inkomsten: Mevr. V. D. Smith 20,—; Mevr. van Mook 25,—; T. Nardten 15,—; C. E. v. d. Hoven 10,—	*f* 70,—
	f 253,56
Uitgaven: 6 pak. Klaten 108,—; 3 pak Jakarta 54,—.	*f* 162,—
Saldo per 31-7-'74	*f* 91,56

*

Chris vertelde dat hij geweldige hulp kreeg van de familie ten Cate-Munns te De Bilt. Zij zorgden voor de verzending van bovengenoemde 9 paketten. Ook de Heer G. Pesch in Wageningen bood hulp aan. Na zijn oproep voor hulp aan Agatha Rosyati meldden zich abonnées die bereid waren iemand of een gezin te adopteren, waardoor tenminste vijf gezinnen werden geholpen. Voor al deze hulp hartelijk dank!
Voor degenen, die de (magere) kas weer wat willen aanvullen, nogmaals het gironummer voor stortingen:
Giro no. 817791 v.d. Bondsspaarbank te Nijmegen t.b.v. rekening no. 93.20.37.909 t.n.v. C. Simon

---

Geen ARAK maar TOEWAK

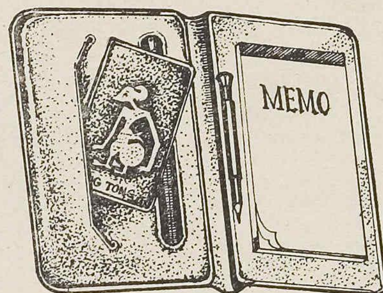
Die leuke foto weet U, op pag. 9 van de vorige Tong-Tong? Dat was een toewak-verkoper, geen arak-verkoper zoals Rogier achter op de foto schreef. Het pleit voor hem dat hij het verschil niet weet, maar niet voor ons hier, dat ons onderschrift niet correct was.
Dus "toewak-verkoper op zoek naar een klant." En toewak wordt gemaakt uit de arèn-palm, is zoet. Arak is rijstwijn, gestookt. En dan heeft U nog legèn, dat is nog zachter dan toewak. Maar bij alles waar U teveel van drinkt: den engelen spelen op angkloengs!
Alle wakkere en nuchtere abonné's, die de fout bemerkten, dank!

L.

OPROEP

Wie kan de Heer Oei Liong Thay, Rijksstraatweg 153, Elst (utr.) kunnen helpen aan het adres van Majoor ten Wolde, van 1947-1950 Hoofd van de Militaire Inlichtingen Dienst op Midden-Java te Semarang en van Jan van Holland, Hoofd Nirom te Semarang.
De heer Oei is free lance journalist en is bezig met memoires. Hij was voorzitter van de grote jaarmarkt 1949 te Semarang en organisator van de opvoeringen van het orkest te Djajawidjaja o.l.v. Jos Kleber.

MEMO-PORTEFEUILLE

Deze leuke portefeuille met potloodje, memoblocje adresboekje en een bergvakje krijgt U als U abonnee wordt van Tong-Tong GRATIS. Maar U kunt 'm ook kopen voor *f* 5,— met een extra notitieblocje erbij.

TONEELHERINNERINGEN VAN EEN OUDE DAME

Naar aanleiding van twee stukken in Tong Tong van 1 oktober schrijft ons mevrouw B. de Lannoy - Leoni (87! - "maar ik weet nog zoveel van Indië"), dat zij zich Moeder van der Steen, die in een ver verleden zo'n grote rol speelde in het amusement van de burgerij op Java, nog zeer goed herinnert. Dit naar aanleiding van de herinneringen van de heer Boekholt (pag. 8 en 9), waar onze redacteur Bartman een commentaar bij schreef.
Mevrouw de Lannoy heeft namelijk in twee door Moeder van der Steen geregiseerde uitvoeringen een rol, en wel de hoofdrol, gespeeld. Eerst in de kinderoperette "De drie kabouters" van Hendrika van Tussenbroek, later in de "Mikado" van Guilbert O' Sullivan, waarin zij eveneens de hoofdrol speelde; daarin speelde ook haar eerste man. De Mikado was de vroegere directeur van de KWIII-school, de heer S. Onnen. Niet minder indruk dan als regiseuze had Moeder van der Steen op haar gemaakt als actrice in "Totok en Indo" van Jan Fabricius - de vader van Johan.
Mevrouw Lannoy heeft ook nog onder regie van Brondgeest ("het Grondbeest", zoals Wybrandts schreef na de mislukte pogingen van Brondgeest om met een vliegtuigje op te stijgen). Ook in "Mamselle Nitouche" door het door Brondgeest opgerichte toneelgezelschap speelde zij de hoofdrol; Brondgeest zelf was Celestin en mevrouw Lannoy's echtgenoot de franse officier.
De heer Verbeek van de Sande vermeldde in zijn Herinneringen (TT van 1 okt. p. 16 en 17) deze opvoering reeds, evenals dat van Dirk Verbeek. "Ook Dirk en Jessie Verbeek heb ik heel goed gekend", schrijft onze nu bijna 90-jarige correspondente, die ons ook nog enige foto's van haar successen zo rond 1910 beloofde. Bij voorbaat onze dank, mevrouw!

INDISCHE OVERLEVERINGEN

door LARMOYEUR

HAROEKOE
(Van een Ambonnees onderwijzer)

Dorsila

Wat Tainaloehoe is voor Ambon, is Dorsila voor Haroekoe (Eilandje, vlak ten O. van Ambon); de boze geest, die de mensen kwaad berokkent. Ook zij is een vrouw en ze heeft, evenals haar Ambonse collega, lang haar.
Maar algemene boze geest is ze gewòrden; dat was ze oorspronkelijk niet, en dat is ze nòg niet altijd. Ze is immers de geest van een heel lieve vrouw, die haar moederliefde en haar liefde als vrouw niet tegelijkertijd kon volgen en het in die strijd verloren heeft.

Haar volle naam was Dorsila Sitania en ze was getrouwd mèt of eigenlijk werd onderhouden dóór een Hollander, sinjo Hugo. Ze hadden twee kinderen, allebei jongens. Toen die kinderen zeven en zes jaar oud waren, moesten ze naar school. Maar op Haroekoe wàs geen school, geen Europese tenminste en daarom moesten ze naar Ambon. Het was wreed, maar het kon niet anders. Dorsila bracht ze er zelf heen, en ze bleef ook op Ambon; de kinderen waren nog te klein, om alleen in een vreemde wereld te staan.
Maar het pakt wel eens verkeerd uit, als een man alleen overblijft. En zo ging het ook hier. Na enige tijd leefde sinjo Hugo met een andere vrouw. Haar achternaam was Singadji en ze woonde in het huis, dat tegenover hen stond. Toen Dorsila het hoorde, kwam ze terug en nam haar plaats bij haar man weer in.

Ze kon nu niet meer weg, want dan zou haar mededingster haar zin hebben. Maar ze kon haar kinderen ook niet missen en weldra werd het verlangen, ze te zien zó sterk, dat ze haar man verzocht ze terug te halen. Maar sinjo Hugo wou daar niet van weten; ze moesten wat leren en op school blijven, dus op Ambon.
Zo dobberde de vrouw heen en weer tussen haar liefde voor haar man en die voor haar kinderen.

Maar met de vrouw Singadji was het ook niet best; ze kon de genoten liefde niet vergeten en zon op een middel, om Dorsila van sinjo Hugo te verwijderen en hem zelf terug te krijgen. Ze vond er iets op, en haar familie was niet ongenegen haar daarbij steun te verlenen. Gezamenlijk maakten ze ruzie met Dorsila en toen die flink hoog liep, wisten ze het wel zó te draaien, dat sinjo Hugo niet langer bij Dorsila blijven kon en met z'n nieuwe liefde meeging.

Dorsila kon het nu in haar huis niet meer uithouden en ging inwonen bij haar broer Hermannus, radeloos van verdriet en diep beledigd.
De dagen, die nu volgden, werden de droevigste van haar leven. Rust had ze niet; haar hartzeer dreef haar van hut naar her, ze kon het nergens vinden. Zo werd het Zondag. Die morgen ging ze eerst naar de kali om water te halen en zich te baden. Ze bleef er talmen en toen ze eindelijk weer thuis kwam, was het al acht uur. Nu moest ze naar de kerk, maar ze kon er niet toe komen. Bij haar broer Hermannus uitte ze zich; maar het was het einde, in plaats van het begin van de genezing. Ze zou sterven, diezelfde dag nog; het leven was haar ondraaglijk geworden; of hij na haar dood de kinderen van Ambon wou halen. De broer beloofde het.

Toen kleedde Dorsila zich in het zwart en ging te bed liggen. En vurig bad ze om te mogen sterven. Toen de kerk om negen uur uitging, was Dorsila dood; gestorven, omdat ze haar man niet kon missen en haar kinderen ook niet.

Een week na de moeder stierf het ene zoontje en weer een week later het andere. Dat was op Ambon, want Hermannus Sitania had z'n gelofte niet gestand gedaan. Dat ze stierven, was Dorsila's wil; ze wou haar kinderen niet op Ambon hebben; liever zag zij ze dood.

Ook oom Hermannus werd gestraft; hij had ze maar van Ambon moeten halen. Een maand na de dood van het tweede kind stierf z'n eerste zoon. Niemand begreep het. Mezoäk was zo'n sterke jongen en nog maar zeventien jaar.
En de vrouw Singadji zelf? Die heeft ze blind gemaakt, stekeblind, zodat ze al haar levensdagen terneer moest zitten en niets kon doen.
Dorsila's geest leeft voort op Haroekoe.

Die tak van de Singadji's, welke afstamt van haar tegenstandster, als ook de mensen, die er mee verwant zijn of er mee te maken hebben, hebben haar nog altijd te duchten en ontmoeten haar minstens éénmaal op hun levensweg.
Zo is Dorsila de gevreesde wraakneemster geworden van Haroekoe.
Hoe ze zich wreekt, daar is een voorbeeld van.
Een Ambonnees onderwijzer, afkomstig van Itawaka op Saparoea, werd overgeplaatst van Saparoea naar Haroekoe. Z'n vrouw was verloskundige.
Toen ze nog niet lang op Haroekoe waren, kwam er op een avond een vrouw bij hen. Ze verwachtte een kindje en wou weten, of alles in orde was. Zoals te doen gebruikelijk is bij een bezoek, dat dient om hulp te vragen, bracht ze een paar kleine giften mee: een half dozijn eieren en wat vis. Ze werd onderzocht en toen alles afgelopen was, vertrok ze.
Maar enige dagen later werd de vrouw van de onderwijzer zwaar ziek. Angstig liep men naar een doekoen en toen die kwam, schudde hij bedenkelijk het hoofd. Hoe was die vrouw zo ziek geworden? Hij informeerde naar de gebeurtenissen van de laatste dagen en zo kwam ook het bezoek van de zwangere ter sprake. Haar man heette Mustamu, zelf heette ze Christina Latuharikarij.

Maar nu bleek, dat haar moeder een Singadji was. Daarmee was alles verklaard.
De doekoen vertelde hun van Dorsila en haar eeuwige wraak. Ze kregen de ganse lijdensgeschiedenis van het geslacht Singadji te horen en de vrouw kreeg de raad, om 's avonds met een beetje water naar buiten te gaan en Dorsila om vergiffenis te vragen. En toen ze dat eenmaal gedaan had, was ze ook in een paar dagen weer beter.
Maar toen de onderzochte vrouw later beviel, zag ze Dorsila's hoofd voor 't raam heen en weer gaan. En de kleine heeft ook niet lang geleefd.
De vroedvrouw, die haar bij de bevalling geholpen heeft is ook ziek geworden, zwaar ziek, maar ze is niet gestorven. Haar naam was Petrosina Mustamu.

Volgens een Ambonnese onderwijzeres heeft het sterven van Dorsila zich enigszins anders toegedragen.
Dorsila kon op 't laatst niet meer eten en niet meer slapen en ging in haar wanhoop iedere avond naar de kerk met haar bijbel en haar psalmboekje. (De psalmen en gezangen noemt men er "Maxmoer en Tahlil".) Op een keer, dat ze er weer lag te bidden, is ze zo maar verdwenen. De volgende morgen vond men in de kerk haar zwarte kleren, de Bijbel en het psalmboekje. De kleren en het boekje worden nog altijd in de kerk op Haroekoe bewaard.

"Die nieuwe center-voor geweldig, pas gekocht van Mangarai voor drie djangkriks en één mangga-golèk !"

Ter bevordering van...

Weet u wel, die oude Chinese landbouwer, die zijn paddie-plantjes een eindje uit de modder trok, om ze te helpen bij 't "groter-groeien"? Ik moest ineens aan 't volgende voorval denken, toen ik 't las in één van onze oude Tong-Tongs.

Wij, de kinderen en ik, brachten de oorlogsjaren gedeeltelijk door in ons vacantie-huis op Bermé. In afwachting van pappa's thuiskomst uit 't kamp. Alleen de Lieve Heer wist, wélk. Als hulp in de tuin hadden we, mijn kleindochtertje zou tegen zo iemand zeggen, "een niet-goed-snik'e". Overigens, een "mens van goede wil", onze trouwe Endjo. Hij deed 't zwaardere werk. Patjollen, mest aandragen. De kinderen moesten helpen bij 't wieden en schoffelen.

Wij werkten op een katjang-veldje; katjang-tanah of wel apenootjes. "Kijk", gaf ik de grotere kinderen tevens een lesje in biologie, "de bloempjes zijn bevrucht. Ze buigen zich naar de grond om zich in te graven. Van deze katjang-soort groeien de vruchtjes ín de grond. Er zitten heel wat bloempjes aan; dat wordt een goede oogst, jongens."

Non, onze oudste was de enige die er op reageerde; en dan alleen nog maar met een: "Hmmm......lekker; katjang-godok." Huib was een dreutel van even drie. Hij werd geboren als "een man van weinig woorden". Eén harde schreeuw gaf hij en toen begon hij tevreden op zijn vuistje te kluiven. En nòg, als hij kan volstaan met één woord, maakt hij er geen twee vuil. Van Huib verwachtte ik helemaal geen belangstelling. Maar hij knoopte mijn woorden wèl in zijn kleine oortjes. Toen ik een paar dagen later weer op 't veldje kwam, waren alle bloempjes afgeplukt en half in de grond begraven. "Wie heeft dat gedaan?" jammerde ik. "Ik mam, gaat vlugger."

*

Hij was misschien twee toen ik de kinderen eens met een boodschap naar 't buurland stuurde, een kilometer verder. Natuurlijk bezwaar.
"Hè...... die vervelende vent."
"Waarom nou een vervelende vent."
"Nou ja...... dáárom. Altijd moet hij vragen hoe wij heten. Hebben we al honderd maal gezegd."

"Dat kan hem geen klap schelen, daarom vergeet hij 't altijd weer. Schiet nou maar op en neem Huib mee."
"Ja, kom maar Huib, en als hij vraagt hoe je heet, zeg je maar: "Hou je bek!"
De lieverdjes!

't Werd hem niét gevraagd. Misschien ook nam hij de moeite niet van 't antwoorden, deze keer.
Maar de volgende, als je dacht dat hij 't al lang vergeten was. "Zo kleine man......en......hoe heet je ook weer?"
Als een grom, diep uit zijn keel......
"Hou bak......"
Voor zulke situatie's moest een toverformule een mens onzichtbaar kunnen maken.

Plantersvrouw

GLIMLACHJES

Klein Hollands meisje in de tram. Bestudeert aandachtig het gezicht van een oudere Indische dame.
Vertrouwelijk legt ze een handje op haar schoot en zegt: "Mijn oma zegt ook altijd "hé-hé"!"
(Wat een vermogen om te zien, te herkennen en te plaatsen. Kleine meisjes zijn soms vééél knapper dan afgestudeerde sociologen!)

*

Jong echtpaar, allebei blond, kindje in wandelwagen ook. Ongetwijfeld pur sang totoks.
Ze staan bij een grammofoonplatenhandel met bakken vol uitverkoop-L.P.'s. Roept hij ineens: "Kijk Els, voor je vader!" Houdt een krontjong-plaat omhoog.
"Hij heeft al," zegt zijn vrouw. Niet: die heeft 'ie al.
Ik had ineens een geweldige sympathie voor die twee. En ineens geloofde ik weer aan het Lot dat de juiste mensen bij elkaar brengt, voor een nieuwe, goede generatie.

*

Leverancierster van kroepoek woont niet parterre. Als een klant met volle tas de trappen afdaalt, kijkt de dame haar bezorgd na: "Pas op, voorzichtig hoor. Als U valt, kroepoek wordt véél!"
Een waarschuwing die op onnavolgbare wijze plastisch weergeeft wat met kroepoek gebeurt als je er bovenop valt!

L.D.

ENIGE KRUIDEN DIE MEN VROEGER GEBRUIKTE EN WAARVOOR

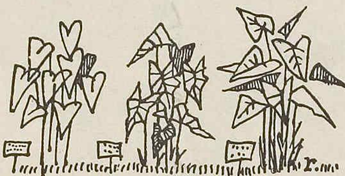
Ook in Europa gebruikte men tot voor kort zeer veel kruiden en de gespecialiseerde tabletten, pillen en medicijnen zijn veelal tot heden van kruiden etc. vervaardigd. Weliswaar versuikerd.
Havikskruid, hondstong en zuring: tegen misselijkheid (veelal Engeland).
Goudsbloemen en postelein: tegen koorts.
Nieskruid, nardus en nachtschade tegen hoofdpijn.
Eik (Quercus robur): aambeien, brandwonden, winterhanden en voeten.
Witte dovenetel (lamium. album.): darmkoliek, jicht, rheuma.
Herderstasje (capsella bursa pastoris).
Citroenplant (ook tegen muggen).
Zilverschoon (Patentilla anserina): maag en darmcatarh.
Goudsbloem (calendula officinalis): maagontsteking.
Aconitum (monnikskapje).
Echte kamille (wilde witte margrietjes - matrica chamomilla): tegen ontstekingen en verzweringen.
Kaasjeskruid (malvaceae silvestris): voor oogcompressen.
Duizendblad: (achitlea millefolium): maagcatarrhe en krampen.
Nerf tabaksblad: ab.pr. (Turkije)
Indon. plantaardige obat en gebruiksaanwijzing:

Ter **voorkoming van longontsteking** (pneumose en huig-ontsteking (uvolto), vanwege langdurig en pijnlijk hoesten is deze navolgende sibar pleisterpap een probaat, uitwendig middel: Drèngès sirih, 2 st. Kapulaga, ¼ theelepel djinten item, 2 st. brambang, 1 st. kentjoor, 4 st. (cubebe) kemukus, gepipist, voeg daarbij 1 theelepel klapperolie, bungkus in daön pisang en daarna verwarmen op houtskoolvuur 10 minuten. Voor het gebruik nog bijvoegen 12 druppels Hoffman, 5 dr. venkelolie, 3 dr. kajuputih, 3 dr. pala-olie en wat Eau de Cologne; door elkaar roeren en wrijf dat op de borst. Een flanellen hemd, een doek om de hals en onder de dekens tot men flink transpireert. Daarna in géén geval in de wind, zo mogelijk in bed houden. Voor volwassen personen neemt men het dubbele van de aangegeven hoeveelheden.

Tegen wurmen en maaien (maden):
Kinderen kunnen dit krijgen door in zandbakken te spelen of vuile nagels in de mond te stoppen enz.
Een handvol daon pegagan met wortels en al, een paar schijfjes temulawak (gedroogde) met klontjes uitkoken en gedurende een paar dagen het kind als drinkwater geven, (daon pegagan of kaki kuda). Een onschuldig, doch uitstekend middel.

Hoestmiddelen voor kinderen:

1. ½ bitterglas zuivere honing, warm water en het sap van ½ djeruk nipis (citroen).

2. 7 st. daon temu rôso, 1 vingerl. kaju legi, adas, pulosari en klontjes koken met water (4 glazen) en laten staan totdat er 2 glazen over blijven.

Smeersel voor kemboong (opgezette buik, uitwendig):
3 dr. kaju putih, 2 dr. pala olie, 5 dr. venkelolie, 10 dr. slaolie, 20 dr. klapperolie. Dat verwarmen en lauwwarm de borst onder de oksels, schouderblad, ruggestreng en de benen en heupjes en buik inwrijven.

Baby's wit beslagen mondje, tong en tandvlees reinigen met een in ajar pinang (djambé) gedoopt neteldoekje. Beslist beter en meer reinigend dan rode tafelwijn vermengd met water.
Gewone mond-, lippen en tong-spruw, wondjes van baby en kleine kinderen na langdurige koortsen (panas-dalem), geneest men met eenvoudig minjak tengkawang. Ook boter wil wel helpen.

ENIGE KRUIDENDRANKEN EN KRUIDEN:

Men onderscheidt o.a. **DJAMU PAREM,** geregeld door vrouwen in te nemen één of twee malen 's weeks; **DJAMU GALIAN** door meisjes en jonge vrouvrouwen na de menstruatie te gebruiken, ook dagelijks gedurende de eerste tijd na een bevalling; **DJAMU TUDJUH ANGIN,** ingenomen als maag- en buikverwarmend middel en **DJAMU TUDJUH LAOS** om dadelijk na een bevalling te nemen; **DJAMU SAWANAN,** voor zogende moeders; **DJAMU SARABAN** voor ouden van dagen; **DJAMU SAMBETAN,** die in het algemeen voor iedereen is aan te bevelen; **DJAMU KAMBUANG** voor herstellende zieken; **DJAMU USUS** is heilzaam voor de darm, in het bijzonder bij bloeddiarrhee enz. **BANDREK** (Bandreq) voor de winter en gure dagen. Als een soort djamu die insgelijks langs de weg gevent wordt, kunnen wij nog noemen BANDREQ, een scherp smakend en geurig vocht, dat men al verwarmend, zweetdrijvend middel inneemt. De benodigdheden tot het bereiden zijn volgens een Buitenzorg's voorschrift, TJANGKOK:

KAJU RAPAT (Baissea accumanata) *
KAJU MANIS TJINA (zoethout)
PALA (nootmuskaat)
SINTOK (Javaanse kaneel)
KOELIT LEMO (citroenschil)
KEMUKUS (cebebe = staartpeper)
KAPULAGA (gardamon)
MUNGSI (dille = schermbloem)
LADA (Spaanse peper)
KESUMBA (Rode verfstof van de verfdistel = saffloers of wilde saffraan).
KAJU MANIS (kaneel)
TJABEI DJAWA (kromme cubebe)
KEMBANG PALA (foelie)
MESOJI (geneeskr. hout, als Cascarillecinnamonum Kiamisc).
DJAHÉ (gember)
TJENGKÉH (kruidnagel)
ADAS (anijs)
DJINTEN HITAM (zwarte karwij = Nigellezaad.
KAJU MANIS (zie boven) DJAWA = kaningar
GULA DJAWA (palmsuiker of arensuiker)

dus bijna uitsluitend stoffen met scherpe of aromatische bestanddelen. Men mag wel aannemen dat een aftreksel van deze of dergelijke ingrediënten zijn uitwerking niet missen zal.

*) Kaju rapat = Pegat seh = (Javaans) schors met taai kleverig melksap, die als ze gebroken wordt weer naar elkaar toekomen; wordt daarom in vele tover- en minne-dranken gebruikt (ook bij beenbreuken en bevallingen).

DE SOYA-KEUKEN

Er staan in onze soya-kookboekjes heel wat gerechten waarin soya-pulp wordt gebruikt.
Die pulp maakt u op de volgende manier.
Soya-bonen een nachtje weken, dan goed wassen en in niet te veel water koken tot de bonen zo zacht zijn dat u ze door een stalen zeef kunt drukken. Makkelijker is zo'n ijzeren draai-zeef en helemaal goed gaat 't met een mixer. Zo doe ik 't altijd.
De verkregen brei kunt u in de koelkast dagen lang goed houden.
Hier volgen dan een paar recepten.

*

Kroketten.

Uitje snipperen en opbakken in een lepel margarine. Papje maken van een paar lepels bloem en een kopje melk en dit deegje al roerend bij de uitjes doen. 1½ kopje soy-pulp aan toevoegen en een half kopje tomaten pure. Op smaak afmaken met peper en zout. Van 't vuur de gesnipperde peterselie er door heen roeren. Af laten koelen en hier kroketten van vormen. Met ei en een beetje melk en paneer-meel paneren en in heet vet bakken.

*

Uien-soep.

Twee grote uien snipperen en even fruiten in een flinke lepel margarine. Dit in de bouillon doen die u gemaakt heeft van een bouillonblokje in een pannetje water, vier kopjes. Kruiden met zout, peper en kerrie-poeder. Hier de pulp bij doen. Hoe wilt u de soep? Dik of dun? Wat gesnipperde selderie aan toevoegen. En eventueel champignons.

*

Soya-koekjes.

Deze heb ik gisteren gebakken, volgens een eigen recept en wel dat van onze ouderwetse djagoeng-koekjes. Ze waren verrukkelijk.
2 gesnipperde sjalotjes en een beetje knoflook, een kopje pulp en een kopje in een beetje melk voorgeweekte havermout. Goed mengen. Afmaken met zout en suiker en een theelepeltje koentjiepoeder. Roer er een of twee eieren door en een flinke lepel gesnipperde selderie. Platte koekjes van bakken in een koekepan.

*

Tahoe-brood.

2 lepels margarine
2 lepels gesnipperde ui
gesnipperde groene pepers
1 kopje geprakte tahoe
½ kopje broodkruimels
1 kopje gesnipperde noten
of pinda's
1 kopje aardappel-puree
1 kopje melk
zout naar smaak

Margarine, uien en pepers in een koekepan en opbakken tot glazig. Melk aan toevoegen en de geprakte tahoe, broodkruim en noten. Op 't laatst de aardappel-puree er goed door heen mengen. In een beboterde vorm doen en in de oven bakken tot de bovenkant bruin is. Garneren met peterselie en b.v. 't volgende sausje er bij eten.

Door PLANTERSVROUW

*

Tomaten-saus.

Dit sausje heb ik altijd in de koelkast staan. We eten 't overal bij. Bij de bamie, loempiah's. Maar ook bij een macaronie-schoteltje. 't Is echt overal lekker bij.
Tomaten in grove stukken snijden en opkoken in eigen vocht. Bak een gesnipperde ui en een teentje knoflook in wat margarine. Doe hier twee theelepels bakgember door en gesnipperde groene pepers en een lepel ketjap. Maak van margarine en twee volle lepels suiker caramel, (blussen met een beetje water.) Doe deze donkerbruine caramel bij de andere ingredienten. Afmaken op zout-zoet-zuur en eventueel wat na-binden met maizena of aardappelmeel.

Plantersvrouw.

*

Voor correspondentie:
Mevr. H. M. Marsman, Calfen 120, Ossendrecht.

SPEQUE COUQUE

Het verhaal is al eens eerder verteld: Ik kreeg van thuis bij m'n twaalfuurtje een flink stuk spekkoek mee. Tijdens de lunchpauze bood ik mijn collega er een stukje van aan. Hij antwoordde: "Nee merci, erg vriendelijk van je, maar het is vandaag vrijdag".
U weet natuurlijk dat voor veel gelovigen het eten van spek op vrijdag HARAM is. Maar na 350 jaar koloniseren mag je toch wel verwachten dat men hier weet dat er in spekkoek geen babi zit!

Mijn vriend Th. Kempff heeft ook een (spannend) verhaal. Hij schrijft: "Nou ik niet meer jaag heb ik me toegelegd op een andere hobby, n.l. experimenteren met het fornuis. Maar als ik wat gemaakt heb durf ik het zelf nooit als eerste te eten. Ik breng dan wat aan mijn overbuurman of kennissen en wacht de volgende dag af. Verlaten ze hun woning verticaal, dan durf ik er ook van te eten.

Op een dag probeerde ik spekkoek te maken. Precies volgens recept van een nicht die vroeger kookdemonstratrice was van de gasmaatschappij in Soerabaja. Maar het resultaat was vreselijk! Ik zei tegen mijn vrouw: "Ik geloof vast dat als ik dit eet, ik morgen niet meer of anders met stijve kuiten opsta". Maar ook deze keer overleefden de buren het en zo heb ik na veel mislukkingen de handigheid gekregen, zodat ik een keer een spekkoek naar kantoor bracht en onder mijn collega's verdeelde. Een van de dames zei, dat je die koek in de winkel op de hoek kon kopen. Ze had het wel eens gekocht maar vond de mijne anders smaken. Allicht, ik maak het zonder winstoogmerk en kan er ook meer kruiden in verwerken. Ze wilde ook proberen zelf een spekkoek te maken en vroeg hoe ik die laagjes kreeg. Ik zei het volgende: "Je maakt twee soorten beslag; een met en een zonder kruiden. Dan bak je er pannekoeken van en als je klaar bent, plak je ze om en om met Velpon of Bisonkit op elkaar. Maar hoe goed je dat ook doet, de smaak is afhankelijk van de "spreuk" die je tijdens het hele proces steeds moet opdreunen. Dus vanaf het klutsen van de eieren tot het plakken van de pannekoeken moet je deze spreuk prevelen: "Bismilah, bismintool, leh toeroe ditjokot badjool".

Ik weet niet of ze het geprobeerd heeft, maar ze heeft ons nog nooit wat laten proeven. Gelukkig maar, ik zou niet graag de volgende dag met stijve kuiten opstaan".

Tot zover onze Kempff met z'n kookfornuis experimenten.

U bent dus gewaarschuwd! Als hij u iets aanbiedt: Awas loh ! ! ! Denk aan Uw kuiten ! !

G. H. Bartman

Minimum *f* 6,— van 1 tot 3 regels; per regel meer, *f* 2,50 meer.
Voor niet-abonnees dubbel tarief.
Maximaal aantal regels 6.
Voor advertenties onder nummer *f* 2,— meer voor opzenden van ontvangen brieven.
Voor opzenden brieven onder nummer naar het buitenland totaal *f* 3,— meer.

Bij brieven onder advertentienummer:
DIT NUMMER OP DE ENVELOPPE IN DE LINKERBOVENHOEK ZETTEN.

PARAGNOST (Helderziende). Privé cons. na tel. afspr. 8-13 u. tel. 65 13 94. Elke Dond. midd. PSYCHOMETRISCHE SÉANCE (Beh. v. voorw.)

Te koop gevr.: Vóóroorl. Djocja-zilv. schaal en/of 6 kleine en 6 grote couverts. Aanb. J. J. A. Calamé, Sara Burgerhartweg 97, Den Haag of Tel. 65 08 96.

Liefhebbers voor oude Tong-Tongnummers en/of oude Ind. lectuur worden beleefd verzocht zich met mij te verstaan. Billijke prijzen. W. F. W. Schardijn, J. de Jongstr. 71, Den Helder.

WIE KENT ZE? Boetje en Deetje Jutting uit Bogor, later in 1937 te Malang, in 1939 te Surabaya. Br. a.: Clem A. le Cotey, Vlierstr. 590, Enschede, Tel. 053 - 6 63 69 en Nono Haholy, Phoenix - U.S.A.

Te koop: enkele tient. Ind. boeken. Op aanvr. toezending lijst titels en prijzen. S. van der Werf, Zonnelaan 3, Hilversum. Tel. 02150 - 1 51 88.

Gez.: Dame, 4 u. p.wk., incl. broodmaalt. v. schoonh. parterreflat (eenv. gem., c.v., w.water, tel.) omg. Congresgeb. (Statenkwartier), Dichtbij bus 14, tram 10. Uitst. behand., zeer goede honorering. Br. onder Nr. 2660.

Gevr. v. ± 3 mnd., Zaterd. ochtend 4 u. incl. broodmaalt., dame m. tel., wonende omg. Congresgeb. (Statenkwartier) v. boodsch. doen bij alleenst. dame. Parterrefl., c.v., tel. dichtbij bus 14, tram 10. Uitst. behand., zeer goede betaling. Leeft. niet ben. 21 jaar. Brieven onder Nr. 2661.

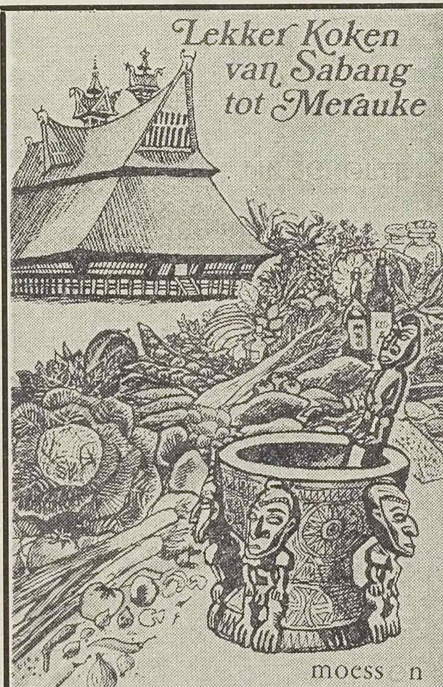
Particulier zoekt Martavaan. Tel. 070 - 68 41 37 of Brief onder Nr. 2662.

Gez. adr. v. Fam. Swaving (Jetty en Hanny) gew. te Soerabaia in Kalongan, achter de R.K. Pastorie. Inl. a.: Mevr. J. Boogaard-Staneke, Reigerstr. 13, Enschede.

Greta Freeling Duke-Tancere, Magda Tenten-Pesik, Els Muller-Poerschke, waar zitten jullie? Schrijf 'ns naar Joke Boogaard-Staneke, Reigerstr. 13, Enschede.

Ind. Wed. 65 jr. zou graag kennis willen maken m. Ind. Wedn. 66 jr. of jonger m. goed karakter; geen drinker v. oploss. eenzaamh. Br. Nr. 2663.

GRATIS OPHALEN: rooie kater (gecastreerd) + grijze poes (gesteriliseerd) uit één nest; 1 jr. oud, steeds bij elkaar. Liefst buiten de stad m. tuintje. Tel. 070 - 63 47 52.

Op 12 October j.l. is nog plotseling van ons heengegaan onze innig geliefde Moeder, Schoonmoeder, Grootmoeder, Overgrootmoeder, Zuster en Tante,

ANNA GEERTRUIDA MONSTER

weduwe van J. H. F. Bras,
gepensioneerd bosarchitect in het voormalig Ned.-Indië.

Namens de familie,
Prof. Dr. G. Bras.
Adres:
St. Nicolaaslaan 4
Odijk.

BOEKHANDEL TONG TONG

Deze keer een iets uitgebreidere boekenlijst van onze voorraad. De bekendste Indische boeken lieten wij eruit, die kent U zo langzamerhand wel.

Net weer ontvangen:

Portugese influence in Indonesia
(Eng.) *f* 18,50
Antonio Pinto da Franca maakte een interessante studie over de sterke Portugese invloeden (taal, gebruiken, godsdienst) in vele gebieden en vooral de Oostelijkste eilanden van Indonesië. Kleurenfoto's en uitgebreide woordenlijst.

De zaak dr. Moerman,
Cor v. Groningen *f* 14,50
Het land van Herkomst,
E. du Perron *f* 24,50
Sentimental journey, J. Fabricius *f* 14,90
Het gordijn met de ibissen,
idem (roman) *f* 18,90

Dit najaar verschijnt een herziene herdruk van "De gordel van smaragd" van J. Fabricius, onder de naam "Achter in de Molukken". *f* 15,90

(Er is momenteel van dit boek een TV-spel in de maak door de NCRV!)

Bloemen voor Nippon,
Augusta Lampe *f* 9,90
Langs lijnen van geleidelijkheid,
Couperus *f* 8,—
De Stille Kracht, idem *f* 9,90
Van oude mensen de dingen die
voorbijgaan id. *f* 9,—

Net van de pers:

Lin Scholte:

"Bibi Koetis voor altijd"
***f* 18,90**

Tot 31 December zonder portokosten!
Wie "Anak Kompenie" kent moet ook kennismaken met Bibi Koetis, de oude Javaanse tante die altijd met het gezin meereisde. Een juweel van een December-geschenk!

Gezelligheidskookboek, Edda Meyer *f* 18,90
150 pagina's vol zalige ideeën voor feest- en bijzondere dagen. Geïllustreerd.

Waar gebeurd.
Meer dan 60 verhalen die niemand geloven wil, maar die waar gebeurd zijn.
(incl. porto) *f* 15,—
Hollands-Indische verhalen,
M. Ferguson (incl. porto) *f* 14,90
Het verboden rijk, Slauerhoff *f* 9,90
Een mooie tijd, Godfried Bomans
Een van zijn bundels jeugd-piekerans. Geestig, raak en filosofisch, een totale herinnering van een van Nederlands grootste schrijvers, zoals we die allemaal willen blijven herinneren *f* 9,90

Mijn leven onder de koppensnellers,
Wyn Sargent *f* 22,50
Vaarwel tot betere tijden,
J. C. Bijkerk *f* 29,50

Tot en met 31 December inclusief porto!

Mellie Uyldert:
Verborgen krachten der edelstenen *f* 14,90
Verborgen wijsheid van het sprookje *f* 12,50
Sterren, mensen, kruiden *f* 8,50
De taal der kruiden *f* 15,—
Plantenzielen *f* 32,50
Lexicon der astrologie *f* 37,50

Beschermde planten en dieren *f* 12,50
Boek der geneeskruiden, A. Dinand *f* 13,50
De kleine dokter, A. Vogel *f* 26,70
Handlijnkunde voor iedereen *f* 13,90
Gerechten voor suikerpatienten,
J. J. C. Mantz *f* 7,90
Gerechten voor gal-leverpatienten *f* 8,50
Gerechten voor maag.darmpatienten *f* 8,50
Reincarnatie en Preexcistentie *f* 19,50
Ali Bin Joesoep, A. G. Deelman *f* 24,50
Maria Dermout, de vrouw,
de schrijfster *f* 18,90

Net verschenen:
Verzameld werk van Maria Dermout
(herdruk) (7 boeken) *f* 45,—
Napoleon, Prof. Dr. J. Presser *f* 39,50
Het meest complete werk over de Franse (Europese) geschiedenis rondom de Napoleontische tijd. Een subliem naslagwerk, rijk geïllustreerd.
Compagnie "C" van Charlie,
James Jones *f* 18,90
Welkom in zonnig Saigon,
heel bijzondere gedichten van
Vietnam-veteranen *f* 12,50

Brieven van Joh. v.d. Steur, uitgegeven door Bond van Oud-Steurtjes *f* 5,—
(Porto *f* 1,50. Opbrengst voor de B.O.S.)

Toer in eigen land *f* 4,90
Een uitstekende reisgids voor geheel Nederland. Een belachelijk lage prijs voor zo'n nuttig, waardevol boekje!

Oost-Indische spiegel, Rob Nieuwenhuis
Schrijvers en dichters over Indië en Indonesië vanaf de Compagnie-tijd tot heden
(inclusief porto) *f* 63,50

Reincarnatie en Preëxcistentie
door Maria Penkala (porto *f* 2,—) *f* 19,50

Kookboeken:
Slamat makan, Ina den Hartog *f* 4,90
Kook nu eens zelf Ind. en Chinees *f* 8,40
Rijsttafelen, Lia Warani *f* 4,90
Van mond tot mond *f* 3,90
Lekker koken van Sabang tot
Merauke, L. Scholte *f* 10,90
Tête à Tête, zaligheden voor twee,
Born *f* 4,90
Moderne Indon. keuken,
Yohanni Johns *f* 22,50
Groot Ind. Kookboek,
Catenius v.d. Meyden *f* 21,50
Keyner's kookboek *f* 10,90
Chinees Kookboek Const. D. Chang *f* 17,50
Oosterse keukengeheimen, Yu-Fei *f* 7,90
(een uitstekend boekje voor de Indische en Chin. keuken)
Slank-fit-mooi kookboek *f* 15,50
1000 calorieën per dag recepten
Indonesië in opkomst *f* 79,50

Het bomenboek *f* 79,50
Vogels v.d. wereld (1000 ill.) *f* 72,50
Wilde bloemen v.d. wereld *f* 62,50
Indonesia (Rentmeester-Haasse) *f* 49,50
Groot Kruiden Gezondheidsboek *f* 39,50
Tuinboek voor de Tropen *f* 40,—

Slechts 1 ex.
Jan de Hartog: Het Heilig Experiment
Jan de Hartog: De kinderen van het Licht
tegen een voordeelprijs inclusief porto
f 30,—

TOKO TONG-TONG

Wij hebben weer Akar Wangi !
Per bosje *f* 1,25
Waaier *f* 3,50

Koperwerk:
massief Djocja koperwerk
Zwaar koperwerk Djocja
mini anglo *f* 20,—
mini gendi *f* 20,—
kandelaar *f* 17,50
kleine anglo's van koper *f* 7,50

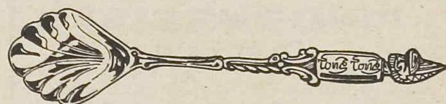
Sawangans (duivefluitjes)
eentonig *f* 1,50
tweetonig *f* 2,—
drietonig *f* 2,50

Japara's briefopeners *f* 6,50
Bladwijzers van koelit *f* 2,50
Tong-Tong bladwijzers *f* 3,—
Akar bahar armbanden
f 7,50, *f* 10,—, *f* 12,50
Kestkaarten van padi *f* 1,50, *f* 1,75
Padi-schilderijen *f* 8,50 en *f* 10,—
Een grote collectie haarspelden (toesoek kondé) van hoorn en schildpad vanaf *f* 8,50

Lekker hoeft niet altijd duur te zijn. Maar soms m o e t iets wel duur worden, willen we het lekker maken. Dat is het geval met Vamu's

Ketjap istimewa! *f* 7,50
per ½ liter fles
waarvoor uitsluitend echte goela djawa werd gebruikt. Voor garnering bij de rijsttafel!

Babi Panggang sauce *f* 4,—
Werkelijk lekker. Zomaar bij de loempia of krokant gegrilde kip of karbonade.

Tong-Tong Suikerschep, zwaar verzilverd sierlijk model. Uw premie voor het aanbrengen van een nieuw abonné. Maar wilt U die persé gewoon kopen, dan kan dat ook *f* 4,50 (80 ct. porto)

sekali Van Nelle
tetap Van Nelle

VAN NELLE